

Universiteit
Leiden
The Netherlands

"Onder faveur van 't canon" VOC-Artillerie 1602-1796: technologische vernieuwingen, logistiek en beleid

Verbeek, J.R.

Citation

Verbeek, J. R. (2021, July 7). "Onder faveur van 't canon" VOC-Artillerie 1602-1796: *technologische vernieuwingen, logistiek en beleid*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3195065>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3195065>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <https://hdl.handle.net/1887/3195065> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Verbeek, J.R.

Title: "Onder faueur van 't canon" VOC-Artillerie 1602-1796: technologische vernieuwingen, logistiek en beleid

Issue Date: 2021-07-07

10. Kaarten en tabellen

10.0 Kaarten

10.0.1 Overzichtskaart van het oostelijke deel van het octrooigebied

Overzichtskaart van het oostelijke deel van het octrooigebied. Hoewel de positie van de VOC in het westelijk deel wellicht meer omstreden was, kon de VOC in het oostelijke deel evenmin verslappen. In de noordelijke zone bevonden zich krachtige onafhankelijke Aziatische staten, zoals Siam (Thailand), Cambodja, Tonkin (Noord-Vietnam) en China, die een expansie van de VOC in hun gebied met militaire middelen effectief wisten te blokkeren (China 1633, Cambodja 1644, Quinam [een deel van Noord-Vietnam] 1642-1643) en zelfs terugdraaiden (Formosa 1662). Eerder hadden de Portugezen al een aanval van de VOC op Macao afgewezen (1622). Wat de situatie compliceerde was de nabijheid van de Spaanse Filippijnen en de Portugese vestigingen in Macao en Oost-Timor. Twee gebieden in de periferie ondervonden vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw in toenemende mate problemen met zwervende zeevolken: Riouw en de Straat Malakka (Boeginezen) en het zeegebied ten oosten van Ceram (Cerammers en vrijbuiters die in VOC bronnen werden aangeduid als “Papoese rovers”). Doordat deze volken mobiel opereerden in kustgebieden en geen thuisland of centrale regering hadden, die met politieke of militaire middelen kon worden gepacificeerd, waren dit moeilijk grijpbare tegenstanders. Nautisch waren beide groepen de VOC zonder meer de baas. Uit commercieel (tin- en opiumhandel) en militair strategisch oogpunt (nabijheid Engelsen en de Straat Malakka als belangrijk doorgaand vaarwater) waren de Boeginezen het gevaarlijkst voor de VOC en het is hier dat de landseskaders vooral werden ingezet.

Bron: Louis Kaulartz, NIMH.

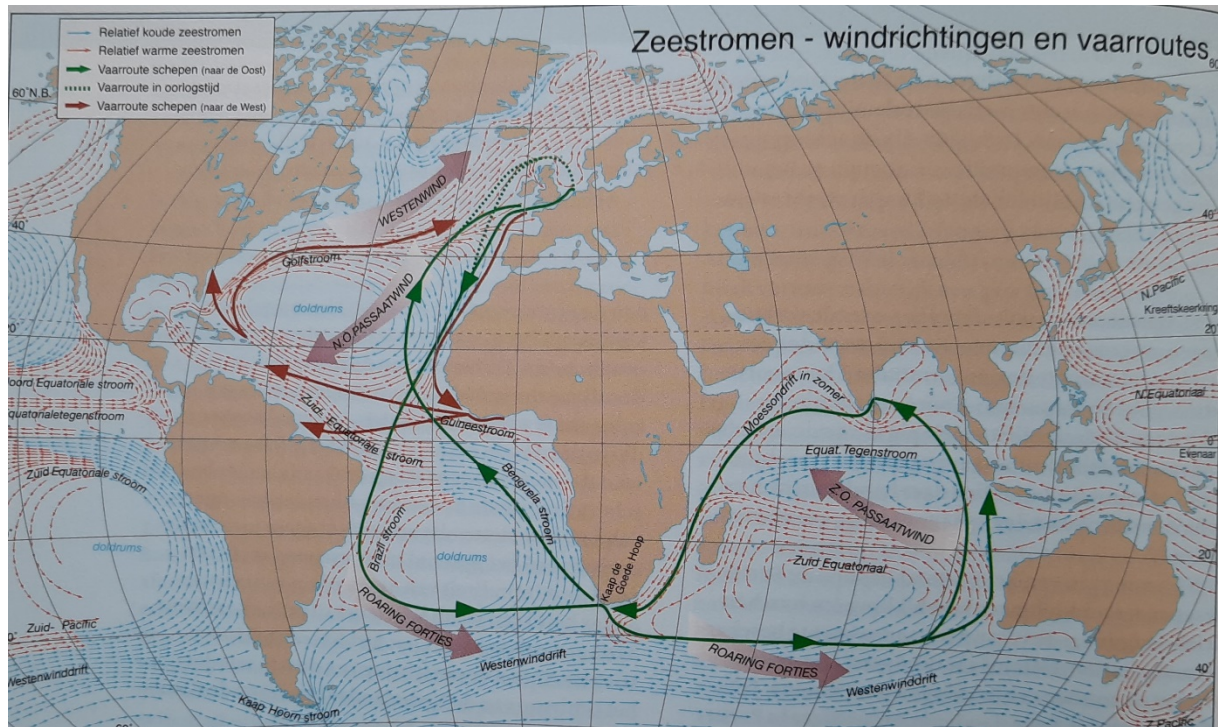
10.0.2 Overzichtskaart van het westelijk deel van het octrooigebied

Overzichtskaart van het westelijk deel van het octrooigebied. Vergeleken met het oostelijke deel van het octrooigebied, bestaande uit Malakka en de Indonesische archipel, was het westelijk deel meer omstreden doordat de VOC hier geconfronteerd werd met niet alleen Europese machten (Portugal, Engeland, Frankrijk en Denemarken), maar ook lokale machten (Trevancore, Mysore en Kandy) en moeilijk grijpbare kapers als de “Angrease zeerovers”. Na de beëindiging van de grote expedities tegen de Portugezen in dit gebied (verovering van Cochin en Cananoor in 1663) ondernam de VOC hier weinig grote operaties, met uitzondering van Ceylon (Kandy oorlog 1761-1765). Na de nederlagen tegen Trevancore (Colachel 1741) en Engeland (Bengalen 1759) beperkte de VOC zijn militaire aanwezigheid op het Indiase subcontinent tot een strikte neutraliteit met een minimalistische bewakingsfunctie. Ondanks tegenwerking door Engelse en Franse concurrentie kon de VOC zijn commerciële activiteiten in India nog decennia lang vrij ongestoord uitvoeren.

Bron: Louis Kaulartz, NIMH.

10.0.3 Overzichtskaart van winden, zeestromingen en vaarroutes

Overzichtskaart van winden, zeestromingen en vaarroutes. De winden en zeestromen waren bepalend voor de uitvoering van de eerste ontdekkingsstochten naar Amerika en Azië, maar kennis daarover ontbrak en moest in een langdurig proces van mislukking en tegenslagen vergaard worden. Toen de VOC met de vaart op de route langs Kaap de Goede Hoop begon was het merendeel van zeestromen en winden door ervaring bekend. De theoretici in de Republiek (onder wie Petrus Plancius) adviseerden de VOC bij het bepalen van de optimale vertrektijden te volgen zeeroute, die in 1626 werd geformaliseerd in een voorgeschreven route, het zogenaamde Wagenspoor richting Kaap de Goede Hoop en het benutten van de westenwindgordel voor het reisdeel van de Kaap naar Batavia. Deze route beschouwde de VOC al één van haar bedrijfsgeheimen. Doordat het klimaatsysteem -in ieder geval in Azië- twee seizoenen kent (Westmoesson en Oostmoesson, met steeds een kentering daartussen) zijn bepaalde gebieden gedurende bepaalde perioden in het jaar niet te bereiken met zeilschepen en waren er optimale vertrekdata en uiterste vertrekdata. Dat bepaalde praktisch al de activiteiten van de VOC in het octrooigebied. Niet alleen de intra-Aziatische scheepvaart, maar ook het landtransport viel praktisch stil gedurende de natte moesson. De terugreis van Batavia naar Patria ondervond geen hinder van de moesson in Azië, maar werd qua vertrekdatum bepaald door de aankomstdatum in Europa en de dan heersende weersomstandigheden. Met name de wintermaanden waren in veel jaren grillig met frequent voorkomen van noodweer in het Noordzeegebied.

Bron: Louis Kaulartz, NIMH.

10.1 Overzicht van de artilleriebewapening volgens de norm van de Memorie van Menage

Omschrijving van de kleurencode, die in onderstaande tabel is gehanteerd om categoriën geschut qua uitwerking en gebruiksdoel nader aan te duiden

	Zwaar geschut met uitwerking tegen hechte Europese schepen; geplaatst op zeebastions en batterijen	865 st.	30,77%
	Middelbaar geschut met uitwerking tegen kleine Europese schepen en inlandse vaartuigen, idem tegen belegeringswerken; geplaatst op bastions en batterijen	1.481 st.	52,69%
	Licht uitvalsgeschut, veldgeschut, landingsgeschut	389 st.	13,84%
	Draaibassen, bewapening van korre-korres, patrouilleboten en sloepen	50 st.	1,78%
Totaal		2.811 st. ¹²²⁶	

Ambon 270 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons					4		4			18	15	15			
IJzer			6	28	30	86	33		46						
Banda 200 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons		1								1	12				
IJzer			24	15	54	57	27								
Ternate 156 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons							1		6	23					
IJzer			6	21	20	33	16			30					
Makassar 120 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons			2	2			4		2						
IJzer			9	41	17	35			8						
Malakka 110 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons		2					7		5	2					
IJzer			4	27	22	26	10								
Coromandel 210 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½	11		
Brons					6		6		2						
IJzer			19	43	60	25	12						37		
Ceylon 570 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½	32	10	1½
Brons	9		33	29	15	15	24	8	17	9	2				6
IJzer	3	5	32	127	70	49	76	20	9				2	10	

¹²²⁶ Inclusief de 26 stukken van Jambi.

Java															
200 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons						21	2	16	16	8					
IJzer				6	15	74	51	5		8					
Bengalen															
80 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons						4				12					
IJzer					14	26		10	9	5					
Suratte															
70 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons								9	4	4					
IJzer					8			9	12	24					
Malabar															
300 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons							6	5	10						
IJzer	2		40	79	12	48	22	15	25	16	6				
Bantam															
66 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons						1	3	4	3	2					
IJzer			2	10	14	11	7	9							
Westkust van Sumatra															
275 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons							2	4	2	3					
IJzer						11	10	19	15	1					
Cheribon															
34 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons									1						
IJzer						25		6	2						
Timor															
24 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½	10		
Brons								2							
IJzer						9	4	3					6		
Palembang															
30 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons									2						
IJzer					5	14		7	2						
Banjermasin															
12 stukken															
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	¼	½			
Brons															
IJzer						12									
Jambi															
26 stukken															
Klein kaliber															
Kaap de Goede Hoop															

116 stukken														
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$		
Brons					2	9		10		15				
IJzer		10	28	35	7									
Batavia														
451 stukken ¹²²⁷														
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$		
Brons	8	24	30	25	29	64	16							
IJzer	1 ¹²²⁸		12	22	50	120	50							
Batavia														
voorraad:														
920 stukken														
kaliber	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$		
Brons														
IJzer				300		300	200							

¹²²⁷ Exclusief het geschut aan boord van schepen.

¹²²⁸ IJzeren steenstuk met een kaliber van 36 pond.

10.2 Volume geschut (in ponden Amsterdams gewicht) aangeschaft door de VOC Kamer Amsterdam, 1700-1796

Jaar	1700	1701	1702	1703	1704	1705	1706	1707	1708	1709
	2 ^e helft								1 ^e helft	G.D.
IJzer	76.500	247.670	184.617	32.589	315.595	9.740	475.154	219.130	-	
Totaal brons	5.092	34.286	25.480	24.572	30.969	7.262+	45.849	28.598+	20.215	
Nieuw brons	5.092	21.044	8.807	20.220	10.937	3.664	6.895	15.221+	10.139	
Oud brons	-	13.242	16.673	4.352	20.032	3.598+	38.954	13.377+	10.076	
Jaar	1710	1711	1712	1713	1714	1715	1716	1717	1718	1719
	G.D.	G.D.								
IJzer			44.310	-	-	-	6.584	47.401	-	-
Totaal brons			-	22.835	220.697	34.575	84.520	85.195	54.853	37.470
Nieuw brons			-	22.835	216.197	19.704	18.770	20.185	21.673	18.000
Oud brons			-	-	4.500	14.871	65.750	65.010	33.180	19.470
Jaar	1720	1721	1722	1723	1724	1725	1726	1727	1728	1729
	2 ^e helft									G.D.
IJzer	32.060	546.384	524.768	374.723	324.012	169.187	16.796	80.328	168.408	
Totaal brons	119.050	67.102	31.319+	31.370	96.381	11.060	3.350	2.785	16.632	
Nieuw brons	119.050	67.102	31.319+	31.370	96.381	10.016	3.350	2.785	-	
Oud brons	-	-	-	-	-	1.044	-	-	16.632	
Jaar	1730	1731	1732	1733	1734	1735	1736	1737	1738	1739
	G.D.	G.D.	2 ^e helft							G.D.
IJzer			69.458	65.590	33.158	210.400	237.342	73.634	135.272	
Totaal brons			-	-	24.385	-	34.342+	6.145	-	
Nieuw brons			-	-	18.040+	-	34.342+	6.145	-	
Oud brons			-	-	6.345	-	-	-	-	
Jaar	1740	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749
	G.D.	G.D.	G.D.	G.D.					2 ^e helft	
IJzer					83.374	22.683	305.272	123.080	254.880	177.424
Totaal brons					-	42.270	15.522	42.922	9.694	40.263
Nieuw brons					-	-	-	-	-	-
Oud brons					-	42.270	15.522	42.922	9.694	40.263

Jaar	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759
			2 ^e helft							
IJzer	204.440	415.062	265.548	232.874	278.488	504.584	400.478	169.602	13.072	71.856
Totaal brons	17.102	-	-	8.877	4.923	-	29.329	41.017	15.491	-
Nieuw brons	-	-	-	-	-	-	14.050	41.017	10.122	-
Oud brons	17.102	-	-	8.877	4.923	-	15.279	-	5.369	-
Jaar	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769
									G.D.	G.D.
IJzer	-	10.288	25.106	-	267.736	174.648	399.716	134.346		
Totaal brons		-		10.915	70.520	42.549	11.448	4.635		
Nieuw brons	-	-	-	-	30.875	-	11.448	4.635		
Oud brons	-	-	-	10.915	39.645	42.549	-	-		
Jaar	1770	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779
	G.D.	G.D.	G.D.	G.D.	G.D.	G.D.				
IJzer							103.134	136.570	15.180	128.572
Totaal brons							6.735	68.241	19.167	-
Nieuw brons							-	-	-	-
Oud brons							6.735	68.241	19.167	-
Jaar	1780	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788	1789
IJzer	52.102	51.824	94.684	104.844	89.228	154.746	1.014.032	970.084	154.362+	252.356
Totaal brons	17.225	15.594	80.637	-	16.939	55.769	51.296	13.790	9.642	12.343
Nieuw brons	-	-	-	-	-	55.769	51.296	13.790	6.128	12.343
Oud brons	17.225	15.594	80.637	-	16.939	-	-	-	3.514	-
Jaar	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1796			
IJzer	384.538	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal brons	43.370	+	-	-	+	4.993	-	-	-	-
Nieuw brons	43.370	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oud brons	-	+	-	-	+	4.993	-	-	-	-

Verklaring van letters en tekens:

G.D. = Geen data beschikbaar

- = geen aanschaffing

+ = geen gewicht opgegeven (alleen aantal of prijs)

Opmerkingen:

Op 31 mei 1719 betaalde de VOC Kamer Amsterdam aan de Admiraliteit van Amsterdam het bedrag van 45.762 gulden als vergoeding voor de levering van twintig bronzen 24-ponders, met een rekgewicht van circa 4.500

pond per stuk, over de jaren 1714-1718. Voor de aanmaak van het over de periode 1707-1713 verschuldigde geschut leverde de VOC Kamer Amsterdam 14.443 pond aan geschutbrons.¹²²⁹ Dit volume is in bovenstaande tabel opgenomen. In de jaren 1719-1724 leverde de VOC Kamer Amsterdam aan de Admiraliteit van Amsterdam vierentwintig stuks nieuwe bronzen 24-ponders en betaalde vanaf 1725 een financiële vergoeding in plaats van de levering in natura. Het gewicht van vier kanonnen (18.000 pond) is in het volume van de jaren 1719-1724 opgenomen.

In 1720 is maar één boeking voor de aanschaffing van verscheidene ijzeren en bronzen kanonnen aangetroffen, waarvoor diverse prijzen waren berekend tot een totaal bedrag van 3.310:3:- gulden. Een nadere specificatie ontbreekt in de boekhouding.

In 1722 werd aan de geschutgieter Albert de Grave het bedrag van 29.260:18:- gulden betaald voor de levering van een niet gespecificeerd aantal kanonnen, draaibassen en kamers, waarvoor evenmin een gewicht is aangegeven. Deze leverantie is in de tabel weergegeven met een +

In 1734 en 1736 leverde de geschutgieter Ciprianus Crans respectievelijk nog dertien en vierentachtig Coehoornmortieren met een kaliber van 4½ duim aan de Kamer Amsterdam; hiervan is geen gewicht opgegeven. Deze leverantie is in de tabel weergegeven met een +

In 1751 werden vijftien ijzeren 15-ponders, met een totaal gewicht van 47.444 pond, overgedragen van de Kamer Enkhuizen aan de Kamer Amsterdam; deze kanonnen zijn opgenomen in bovenstaande tabel.

In 1764 leverde de Provincie Holland aan de VOC Kamer Amsterdam acht bronzen 12-ponders, compleet met affuiten en voorwagens voor het bedrag van 28.060 gulden. De waarde van het geschutbrons werd bepaald op 30.875 pond tegen 80 gulden per 100 pond gewicht, de prijs van nieuw brons. In de bovenstaande tabel is het volume van deze kanonnen opgenomen onder 'nieuw brons'.

Vanaf 1786 kocht de Kamer Amsterdam aanzienlijke hoeveelheden ijzeren geschut voor de andere kamers. Deze aankopen werden verrekend in de boekhouding. In de periode van juni 1786 tot juli 1787 leverde de Kamer Amsterdam blijkens de boekhouding 288 ijzeren kanonnen met een totaal gewicht van 418.188 pond aan de andere kamers.

Voor het jaar 1788 zijn het aantal ijzeren kanonnen en hun gewicht niet gespecificeerd.

In het jaar 1791 werden slechts vijfentwintig draaibassen aangeschaft tegen een prijs van 17 gulden per stuk.

Uit het jaar 1794 is een bronzen 1-ponder van Christiaan Seest bekend.¹²³⁰ Aangezien het productie aantal en het gewicht onbekend zijn, is onder 1794 de aanduiding '+' opgenomen.

---

¹²²⁹ NL-HaNA VOC 1.04.02, inv.nr. 7147: Journaal van de Opperboekhouder, 31 mei 1719, Nummer 151.

¹²³⁰ Collectie Museum Nasional Jakarta.

10.3 Overzicht totale productie van geschut van de Amsterdamse geschutgieter Pieter Seest over de periode 1755-1781.

Amsterdam	48	36	24	18	12	8	6	4	3	2	1	<1	hw	mort	Coeh	divers	Gew μ
Pieter Seest																	
1755											3						724
1756										2	63						15.824
1757											162	12					41.017
1758											41			1		26	15.491
1759																	
1760							1				1						222
1761																	
1762																	
1763										2				2	5	30	10.915
1764				4							24	1		1	1		26.027
1765											1	1		9			810
1766											6	4					2134
1767											2						452
1768											4						972
1769											4						978
1770								1	1				1				700
1771									5		1		1		3		4375
1772									4	1	11						5015
1773				1					5		33			1			7998
1774			2	4	3				14		27			5		35	49.310
1775			4	1	3												55.668
1776			4														
1777			5								1	2		1			182
1778														1			466
1779												2					150
1780			6								6		7	9		9	48.905
1781									4	2			3	2			8.283
Totaal			21	10	6		1	1	33	8	390	22	12	32	9	100	250.793

Totaal: 645 vuurmonden, geleverd aan: VOC, WIC, Admiraliteit

10.4 Overzicht van Finspong ijzeren geschut, door Philip Cosson en zijn zakenpartner Christiaan Benjamin Schmidt geleverd aan de VOC Kamer Amsterdam.¹²³¹

Jaar	18 pdr	12 pdr	8 pdr	6 pdr	4 pdr	3 pdr	2 pdr	1 pdr	Totaal
1700	-	-	-	-	12	-	-	-	49
1701	-	-	-	50	-	24	-	-	74
1703	-	-	-	x	x	-	20 + x	-	32
1704	-	x	-	x	-	x	-	-	188
1705	-	30	-	-	-	-	-	-	30
1706	-	x	x	x	-	x	x	x	260
1707	-	x	-	x	20 + x	x	-	-	133
1712									15
1714	-	-	-	-	-	-	-	16	16
1720	-	-	-	12	-	12	-	-	24
1721									266
1722									207
1723			27						106
1725	-	17 + x	x	-	x	3 + x	-	-	62
1726	-	-	-	-	4	-	-	-	4
1727	-	8	7	17	-	10	-	-	42
1728	-	x	x	x	-	x	-	-	87
Totaal	-	55 + x	34 + x	79 + x	36 + x	49 + x	20 + x	16	>1.595

¹²³¹ NL-HaNA, VOC, 1.04.02, inv.nrs. 7143-7168: journalen van de Opperboekhouder.

10.5 Overzicht van Finspong ijzeren geschut (exclusief geschut gemerkt 'E'), door de Firma Brantsz geleverd aan de VOC Kamer Amsterdam.¹²³²

Jaar	18 pdr	12 pdr	8 pdr	6 pdr	4 pdr	3 pdr	2 pdr	1 pdr	Totaal
1732	-	-	x	x	x	x	-	30	68
1733	-	-	-	18	10	-	20	32	80
1734	-	-	-	-	-	-	50	18	68
1735	-	-	-	58	9	36	-	-	103
1736	-	-	-	80	-	32	-	-	112
1737	-	-	-	38	-	-	14	-	52
1738	-	-	-	32	45	18	-	-	95
1744	-	-	8	24	-	20	6	-	58
1745	-	-	-	100	5	50	-	-	155
1746	-	32	75	8	13	2	-	-	130
1747	-	-	20	44	-	-	-	-	64
1748	-	20	50	40	-	-	-	-	110
1749	-	6	-	86	-	-	-	-	92
1750	-	18	-	76	-	10	-	-	104
1751	-	40	-	124	-	12	-	-	176
1752	-	24	-	100	-	16	-	-	140
1753	-	24	-	70	-	18	20	10	142
1754	-	40	-	74	-	24	-	-	138
1755	-	17	178	-	40	-	-	-	235
1756	-	5	56	-	62	-	20	-	143
1757	-	-	54	-	24	-	25	25	128
1758	-	-	-	-	10	-	-	-	10
1759	-	-	-	-	20	-	-	-	20
1761									x
1762									x
1764	-	-	8	140	-	-	13	25	186
1765	-	-	31	14	31	6	61	42	185
1766	-	-	60	-	-	14	-	-	74
1767	-	-	36	-	-	-	-	-	36
1768	-	-	12	-	-	-	-	-	12
1769	-	-	63	30	-	-	-	-	93
1771			14	14					89
1772			20	1					60
1773									x
1774	-	-	-	-	19	-	-	-	19
1775	-	-	29	-	15	-	25	-	69
1776	-	-	32 + x	-	x	-	x	x	112
1777	-	-	44	-	-	50	-	-	94
1778	-	-	-	-	-	-	x	x	40
1779	-	-	52	-	17	-	-	-	69
1780									60
1781	25	-	25	-	-	-	-	-	50
Totaal	25	226	877+ x	1171 + x	320 + x	307 + x	259 + x	182 + x	>3.672

¹²³² NL-HaNA, VOC, 1.04.02, inv.nrs. 7143-7168: journalen van de Opperboekhouder.

10.6 Volume buskruit (in ponden Amsterdams gewicht) gekocht door de Kamer Amsterdam, 1700-1796, volgens de journalen van de Opperboekhouder¹²³³

Jaar	1700	1701	1702	1703	1704	1705	1706	1707	1708	1709
	2 ^e helft								1 ^e helft	G.D.
Nieuw	-	2.960	3.600	8.420	26.216	12.850	12.615	24.915	-	
Oud	10.125	11.040	-	36.770	56.829	48.375	36.400	61.325	8.532	
Totaal	10.125	14.000	3.600	45.190	83.045	61.225	49.015	86.240	8.532	
Jaar	1710	1711	1712	1713	1714	1715	1716	1717	1718	1719
	G.D.	G.D.								
Nieuw			70.800	-	6.725	27.903	13.465	105.962	38.365	59.353
Oud			12.200	18.100	26.675	26.500	43.335	-	-	9.625
Totaal			>83.000	>18.100	33.400	54.403	56.800	105.962	38.365	>68.978
Jaar	1720	1721	1722	1723	1724	1725	1726	1727	1728	1729
	2 ^e helft									G.D.
Nieuw	43.245	47.375	49.622	53.587	44.534	51.599	32.745	40.899	7.388	
Oud	13.115	20.980	36.028	35.289	28.121	27.987	48.786	40.955	45.916	
Totaal	56.360	68.355	85.650	88.876	72.655	79.586	81.531	81.854	53.304	
Jaar	1730	1731	1732	1733	1734	1735	1736	1737	1738	1739
	G.D.	G.D.	2 ^e helft							
Nieuw			6.300	146.459	51.533	45.200	32.399	65.053	70.215	50.932
Oud			11.000	29.666	35.431	27.100	60.651	35.472	38.910	46.518
Totaal			17.300	176.125	86.964	72.300	93.050	100.525	109.125	97.450
Jaar	1740	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749
		G.D.	G.D.	G.D.						
Nieuw	39.975				43.770	29.255	58.275	60.660	44.735	62.659
Oud	20.345				19.659	59.760	-	20.915	57.690	39.641
Totaal	60.320				63.429	88.985	58.275	81.575	102.425	102.300
Jaar	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759
Nieuw	10.660	20.254	48.828	65.386	53.222	59.069	59.350	61.620	28.963	23.045
Oud	50.498	17.821	17.945	25.814	11.228	29.356	15.850	16.555	61.862	42.755
Totaal	61.158	38.075	66.773	91.200	64.450	88.425	75.200	78.175	90.825	65.800
Jaar	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769
				G.D.						
Nieuw	3.902	55.912	37.641		175.059	271.880	36.887	55.595	72.255	13.235
Oud	48.373	84.138	40.783		65.719	197.874	20.813	20.895	34.045	22.065
Totaal	52.275	140.050	78.424		240.778	469.704	57.700	76.490	106.300	35.300
Jaar	1770	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779
Nieuw	32.563	51.993	49.116	51.223	71.667	57.239	67.608	24.019	74.726	49.624
Oud	49.339	66.307	21.384	46.652	42.933	24.661	71.342	13.881	33.974	43.126
Totaal	81.902	118.300	70.500	97.875	114.600	81.900	138.950	37.900	108.700	92.750
Jaar	1780	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788	1789
								G.D.		
Nieuw	112.350	190.931	900	21.772	119.478	77.603	30.300		76.251	130.623
Oud	32.350	31.844	173.270	40.003	20.722	13.481	36.151		20.799	29.527
Totaal	144.700	222.775	174.170	61.775	140.250	91.084	66.451		97.050	160.150

¹²³³ NL-HaNA, VOC, 1.04.02, inv.nrs. 7143-7168.

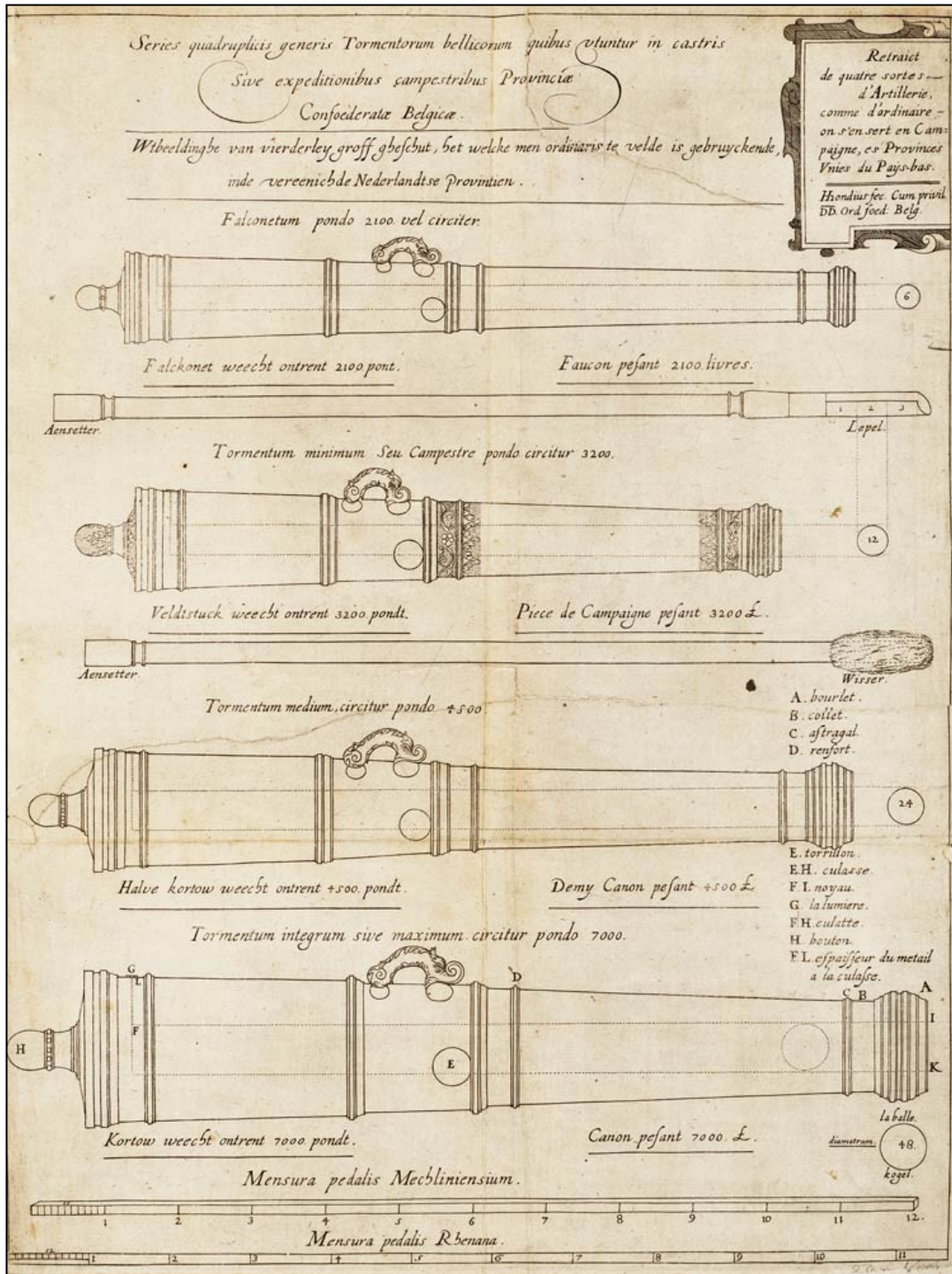
Jaar	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1796			
				G.D	G.D	G.D	G.D			
Nieuw	55.531	3.523	4.900							
Oud	26.019	177	23.477							
Totaal	81.550	3.700	28.377							

G.D. = Geen data

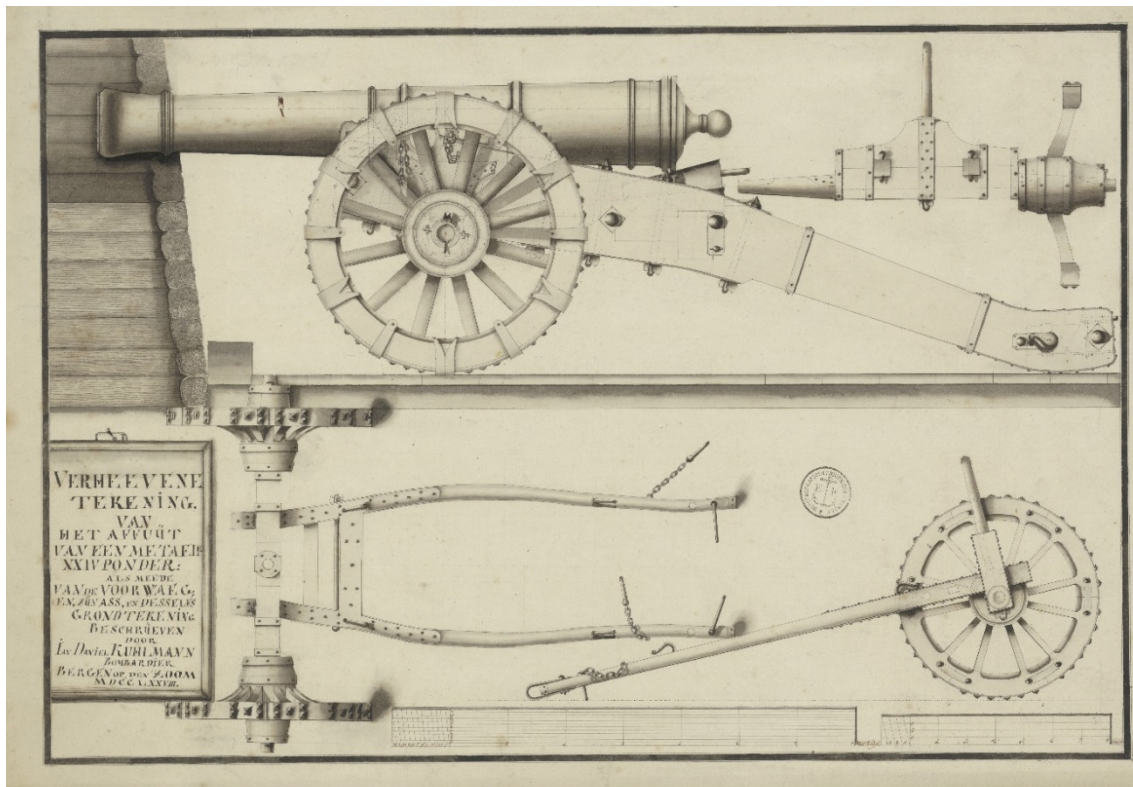
11. Platen

Plaat 11.1: De vier hoofdkalibers van het geschut van prins Maurits

Afbeelding van de vier hoofdkalibers van het bronzen geschutstelsel, dat werd ingevoerd door Prins Maurits. Van boven naar beneden zijn afgebeeld: de falckonet met een kaliber van 6 pond, het veldstuck met een kaliber van 12 pond, de halve kartou [gespeld kortou] met een kaliber van 24 pond en het hele kartou met een kaliber van 48 pond. Bron: Henricus Hondius. Korte beschrijvinge ende afbeeldinghe van de generale regelen der fortificatie, de artillerie, munition ende vivres, van de officieren derselver ende hare commissen, van de leger-aarde-wallen, de approchen met het tegenweer ende van vuurwercken. Anno 1624.

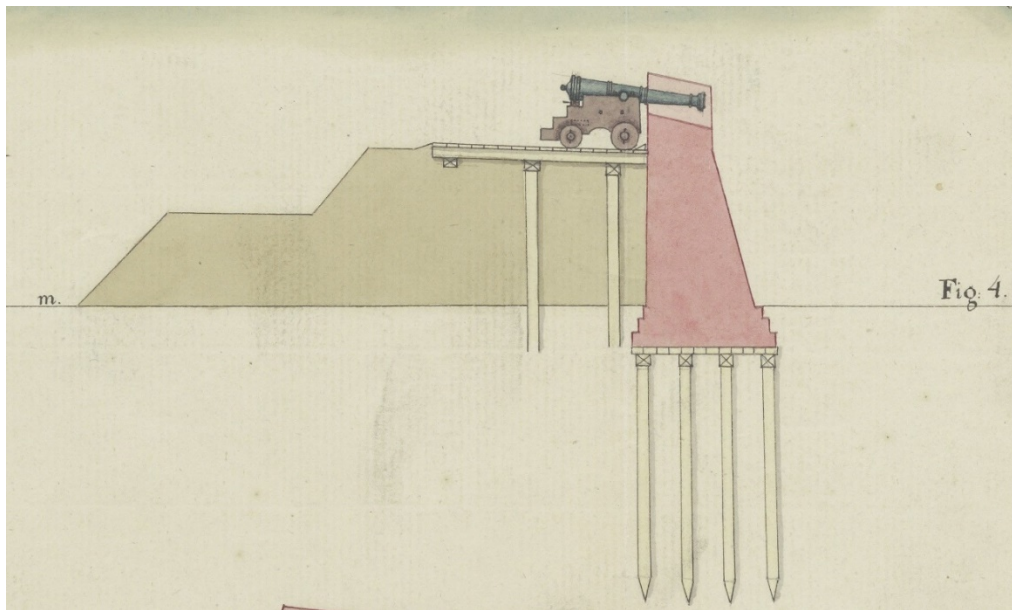
Plaat 11.2: affuyt en voorwagen van een kanon

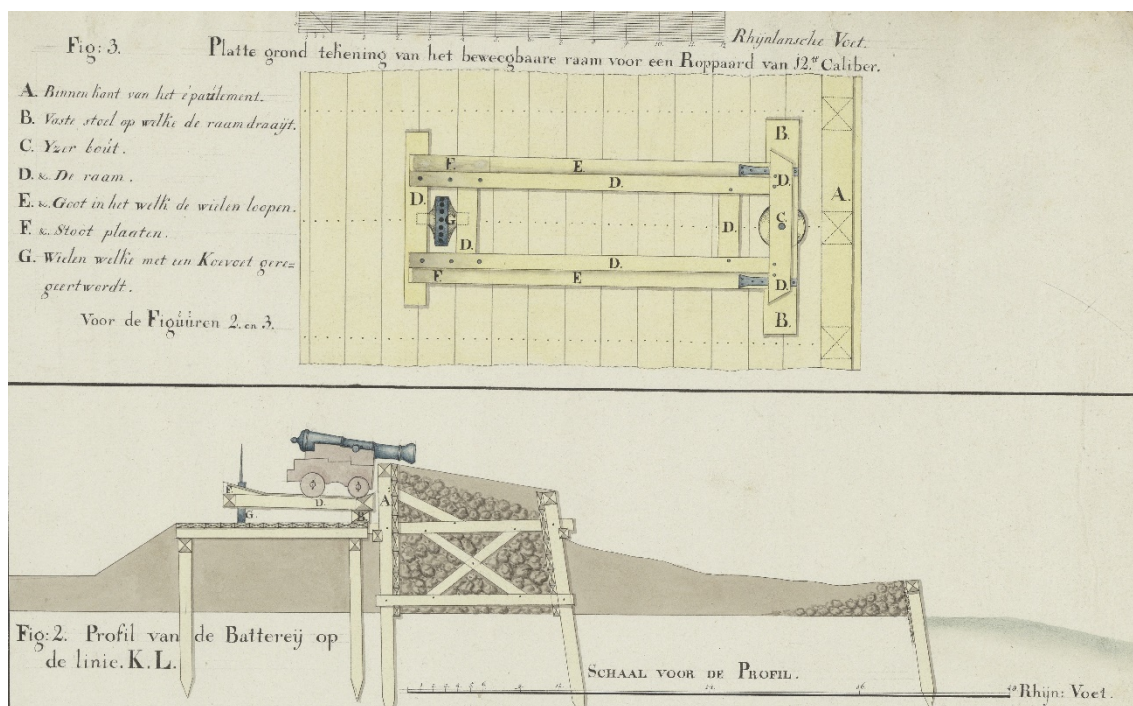
Bronzen kanon van 24 pond op belegeringsaffuyt met voorwagen ten behoeve van het vervoer met trekpaarden. De afbeelding toont de constructiedetails voor zware affuyten in het laatste kwart van de achttiende eeuw. Tekening vervaardigd door de bombardier Jan Daniel

Kuhlmann te Bergen-op-Zoom in 1778. Bron: NL-HaNA, Kaarten Leupe, 4.VEL, inv.nr. 2138. [verhevene tekening van het affuyt van een Metaele XXIV Ponder: alsmede van de voorwaegen, syn ass, en desselfs grondtekening [...] Beschryeven door Ian Daniel Kuhlman, bombardier [...] Bergen op den Zoom MDCCLXXXVIII]

Plaat 11.3: Affuiten voor artillerie op fortificaties

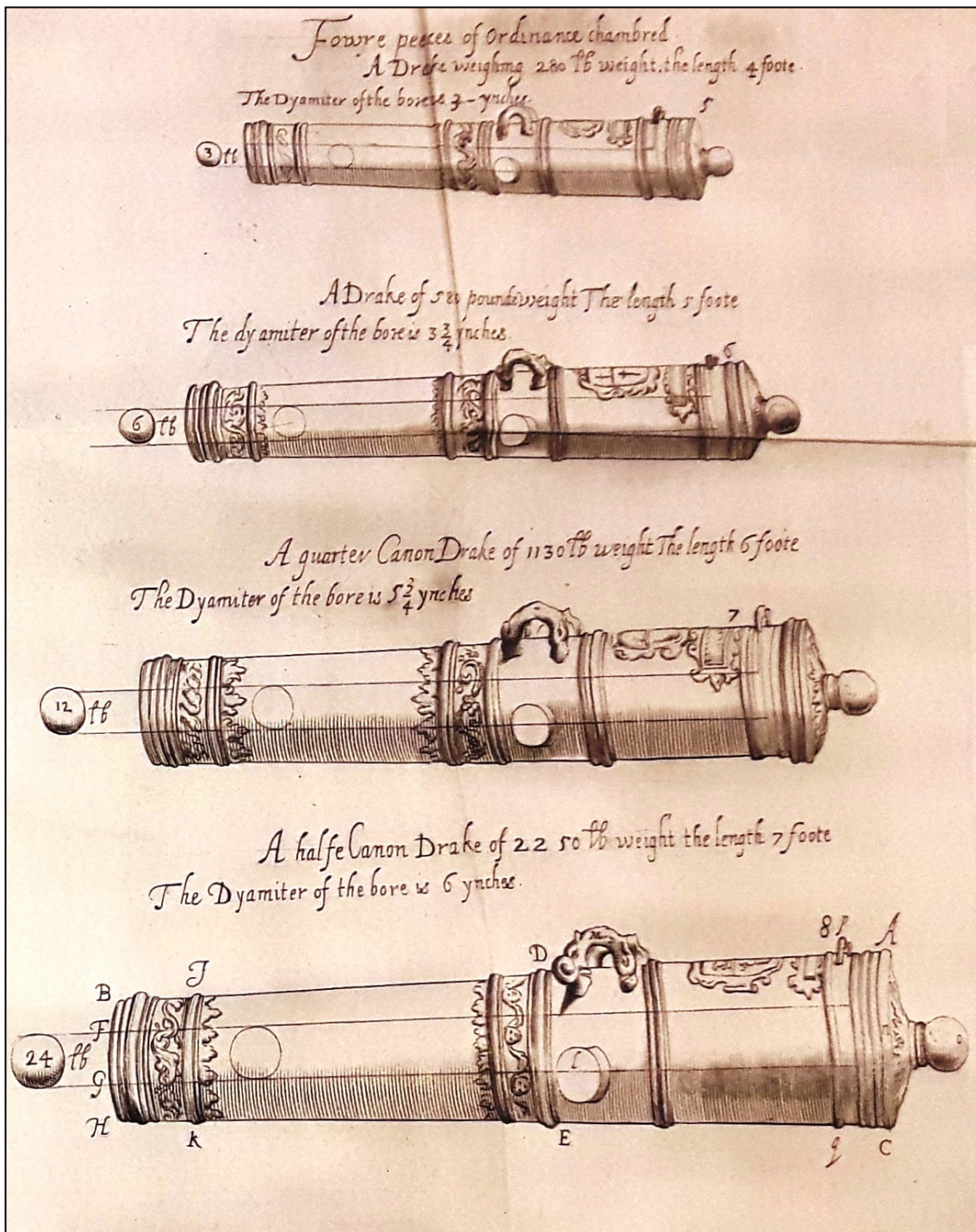

Detail van een tekening van een fortificatieontwerp voor Grissee: een ijzeren kanon met een kaliber van 12 pond is op een rolpaard gemonteerd, die is geplaatst op een houten bedding achter een walmuur. Een bijzonder aspect is de fundering op houten palen van zowel de walmuur, als de houten bedding. Bron: NL-HaNA, Kaarten Leupe, 4.VEL, inv.nr. 1278: Plan van het oude fort zoo als hetzelfde zich thans bevind 1787 [verso 20 September 1787] (detail).

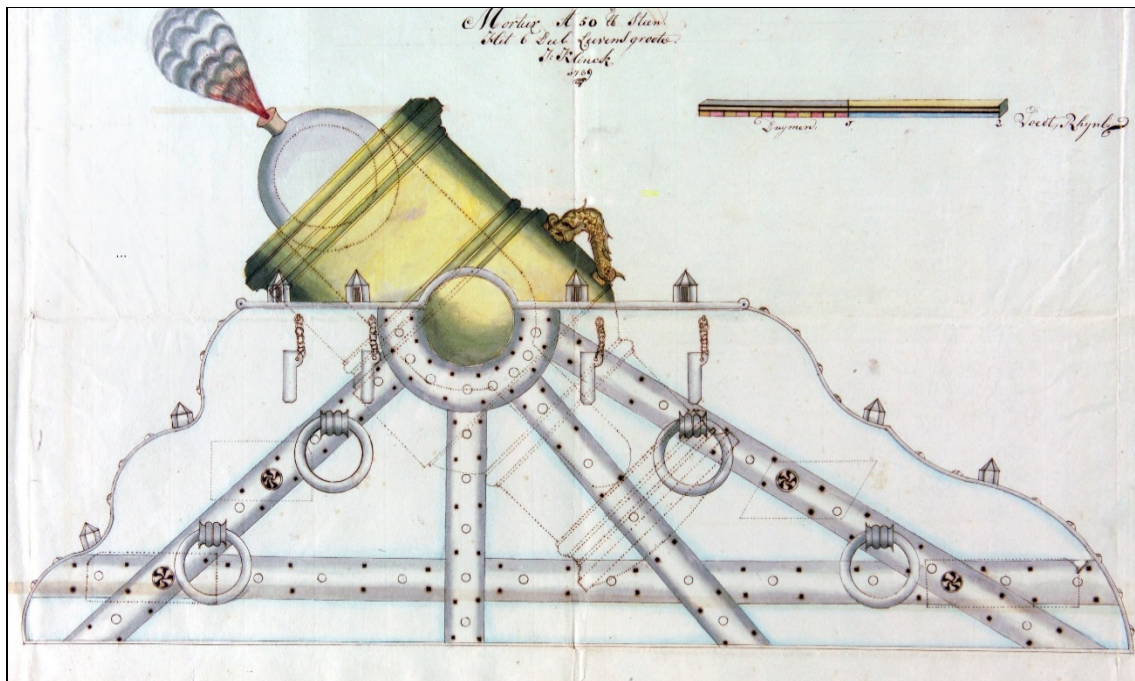
In 1787 waren de kanonnen van de kustbatterijen opgesteld op kustaffuiten, bestaande uit een "Beweegbaar raam voor een Roppaard van 12 μ caliber". Het affuittype is naar het ontwerp van de Franse general van de Artillerie Gribeauval. De afbeelding is een detail van een set tekeningen voor de geplande kustbatterij bij Samarang (Java). Bron: NL-HaNA, Kaarten Leupe, 4.VEL, inv.nr. 1265: Plan No. 2 tot de constructie van de batterijen aan den mond van de Samarangsche en Terobaaysche rivieren, en het eind van de nieuwe doorgraving van de riviere van Samarang, 1787. [verso 20 September 1787] (detail).

Plaat 11.4: Prinsen- of draakstukken

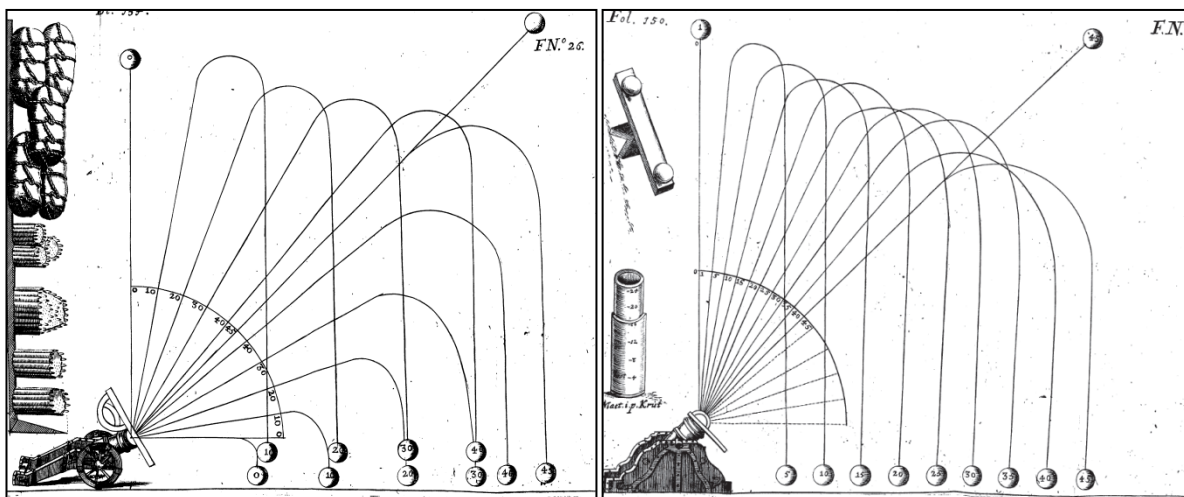

Prinsen- of draakstukken waren voorzien van een konische kruitkamer en werden in vier kalibers vervaardigd. In deze Engelse publicatie is de konische kruitkamer bewust (?) niet afgebeeld. Bron: Hexham, Henry, *The principles of the Art Military, practiced in the warres of the United Provinces under the Lords States Generall and his Highnesse the Prince of Orange*. Rotterdam, 1643. Third part: Briefe treatise of eight severall peeces of Ordnance, as they are founded under the command of the lords the Sates General of the United Provinces. Plate B.

Plaat 11.5: Mortier van 50 pond steen op zijn stoel

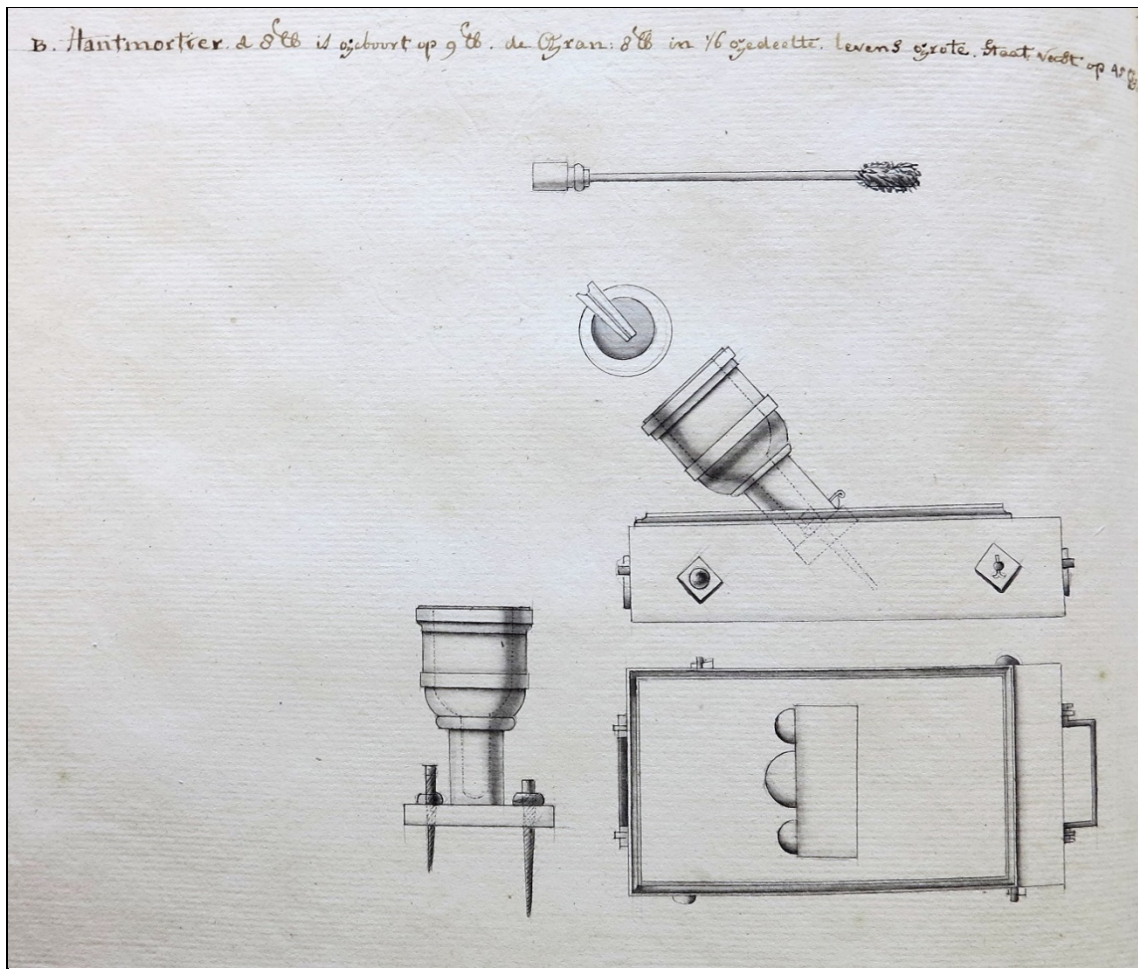

Bronzen mortier van 50 pond steen op zijn stoel, in 1739 getekend door J. Klinck. De mortier heeft de tappen in de midden en wordt daarom hangende mortier genoemd. De tappen rusten op met ijzer versterkte tapgaten in de zijwangen van de stoel. zware houten stoel. Ter versterking zijn ijzeren banden aangebracht (de richting daarvan correspondeert met de krachten van de zware terugstoot). Met behulp van de ijzeren ringen kunnen de stoel met de mortier worden verplaatst. Tenslotte heeft de tekenaar nog een bom met brandende buis in de monding van de mortier afgebeeld. Bij het laden bevond de bom zich op de ketel die met stippellijn is aangegeven. Bron: Gelders Archief, toegang 0370: Heren en Graven van Culemborg, No. 1303-0067 tekening van een mortier, handschrift.

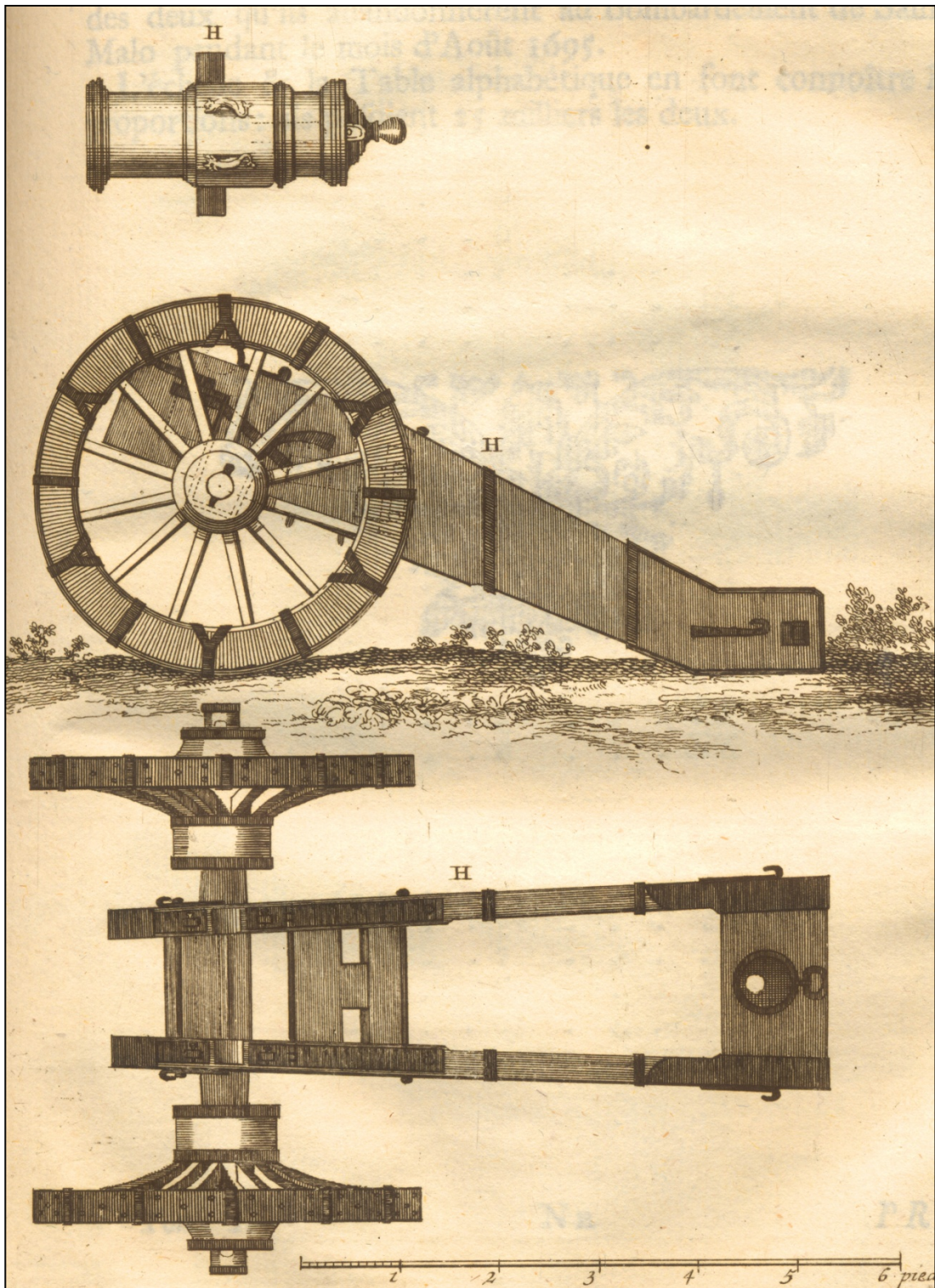
Verskil in projectielbaan van een houwtiser (links) en een mortier (rechts), afhankelijk van de elevatie. De afbeeldingen geven geen indicatie van de worpsverheid: die van de houwtiser bedraagt ten minste twee maal die van de mortier. Bron: Nielson Brince, T., *Beschrijvinge van de artillerie door Trolics Nielson Brince Capn. van de Artillerie ten dienste der Verenichde Nederlanden.* 's-Gravenhage, 1681. F. No. 26 en F. No. 25.

Plaat 11.6: Hand- of Coehoornmortier van 8 pond ijzer

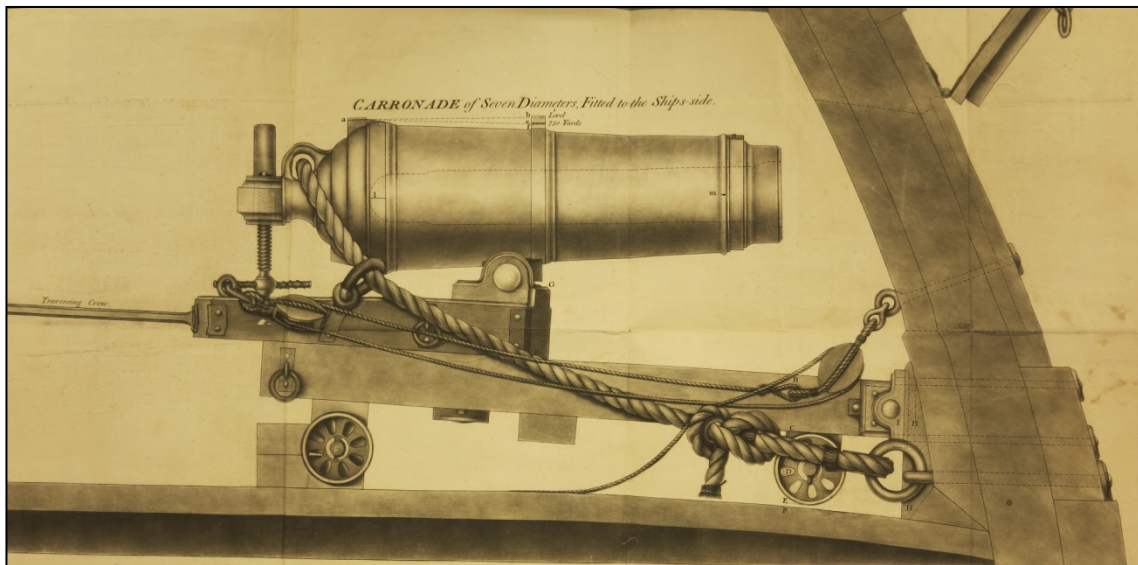
Handmortier van 8 pond ijzer, met het houten blok, de granaat, laadgereedschap en de wijze waarop de mortier op het houten blok is bevestigd. De mortier kon met behulp van twee aan het blok gemonteerde handvatten door twee man worden gedragen. Verzameling van tekeningen betreffende kanons, mortieren, legerwagens, geteekend door D.G.B. Dalhoff, 1754-1759. Collectie Nationaal Militair Museum, inventarisnummer 00287667.

Plaat 11.7: Houwitser van 25 pond steen op radaffuit

Nederlandse bronzen houwitser van 25 pond steen op radaffuit. Vanwege de heftige terugstoot vereist de houwitser een korte, zware affuitconstructie. Op de plaat is een door de Fransen bij Neerwinden buitgemaakt exemplaar afgebeeld. Bron: S. de Saint-Remy. (1741). Memoires d'artillerie. Tome Premier, planche 80. Collectie J.R. Verbeek.

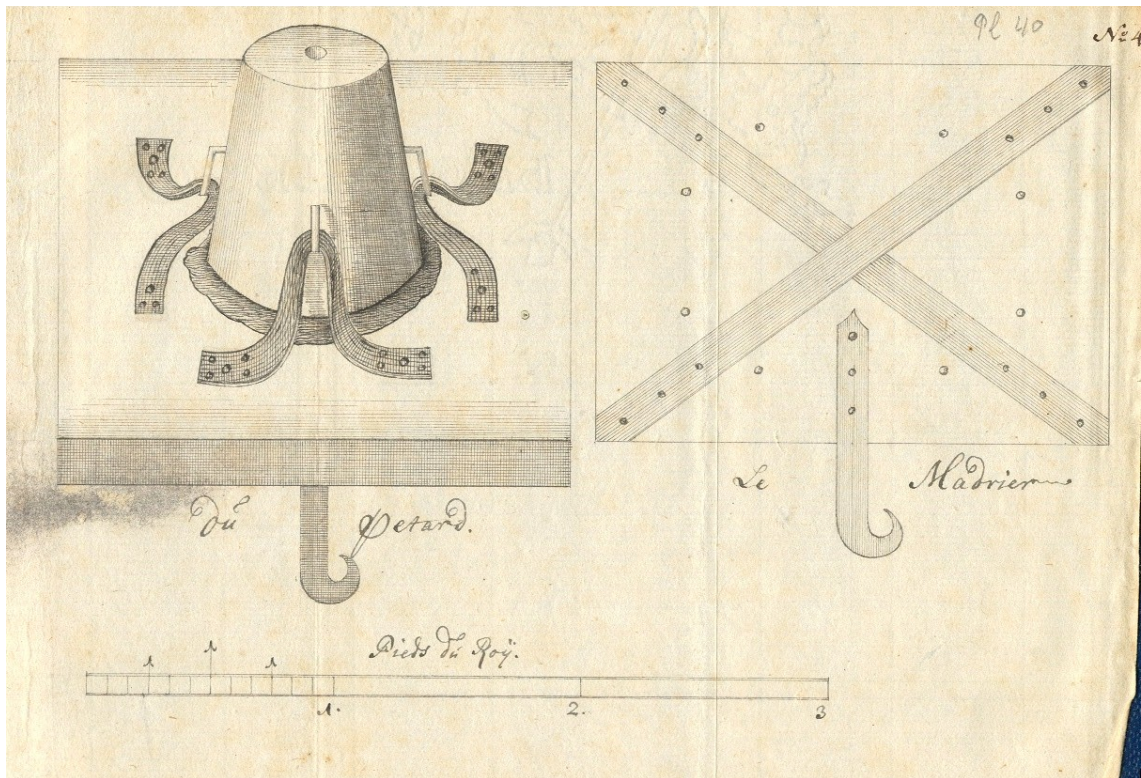
Plaat 11.8: Carronade op slede affuit

De ijzeren carronade was een uitzonderlijk korte vuurmond met een looplengte van slechts zeven kalibers. Op de afbeelding is de constructie van de voor dit wapen unieke slede afgebeeld. Door de beperkte terugloop kon met een kleine bediening worden volstaan. De uitwerking was groot, hetgeen wordt geïllustreerd door de Engelse bijnaam "smasher". De Nederlandse admiraliteiten raakten geïnteresseerd in de carronade na de teleurstellende beproeving met het schieten van massieve cilinderkogels uit lang geschut naar het idee van Guisepe de Steffanis in 1785. Herkomst: collectie J.P. Puype.

Plaat 11.9: Petarde

In vrij primitief perspectief weergegeven petarde. De diverse onderdelen en hun afmetingen zijn echter correct weergegeven. Op het moment dat Gelinck zijn handschrift vervaardigde in 1721 behoorde de petarde al niet meer tot de bewapening van het Staatse leger, maar waren er vermoedelijk nog wel enkele ongemonteerde exemplaren in 's Lands magazijnen voorhanden.

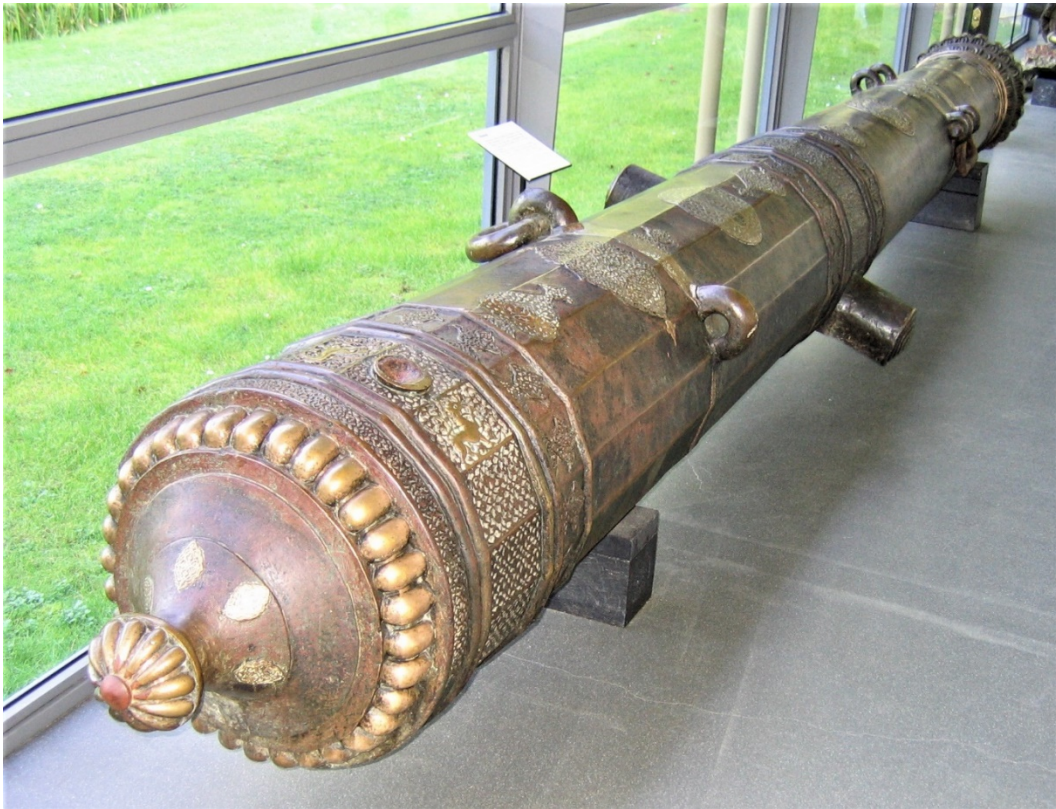
Bron: Memorie en korte beschrijvinge van de fondamente van de Artillerie, en de behandeling der Hollandsche stucken canon, mortieren met haare affuijten, stoelen en verder toebehoor, neffens derselve verdeelinge voor mijn Herman Gelinck, Ordinaris Mr. Vuurwerker in 't Regimt. Artillerie ten dienste der Vereenigde Nederlanden in 't jaer 1721. Plaat 40. Collectie: Nationaal Militair Museum, objectnummer 00274229. Plaat [40], fol. 95r (detail).

Plaat 11.10: Vuurpot

Vóór de introductie van de gietijzeren handgranaat werden vuurpotten van aardenwerk op grote schaal gebruikt in de strijd ter zee en bij belegeringen. De schilder Hendrik Cornelisz Vroom (1566-1649) heeft een dramatisch moment vastgelegd van de strijd tussen Nederlandse en Spaanse galeien bij Sluis in 1603. De schepen liggen zo dicht op elkaar dat vanuit het kraaiennest van beide schepen tegelijk vuurpotten op elkaars dek geworpen worden. De Spaanse matroos is gedurende de worp getroffen, waardoor een brandende vuurpot op het eigen dek valt. Schilderij "De slag bij Sluis": Scheepvaartmuseum., Amsterdam Foto: J.R. Verbeek 2018. (detail). Illustratie rechts: Feuerwerckbuch, 1589. f. 43. Digitaal geraadpleegd: Facsimilium Ancient manuscripts and rare books, Thursday, october 6, 2011. Url: <http://facsimilium.blogspot.com/2011/10/military-art-handbook-of-artillery.html>. Geraadpleegd op 29 augustus 2020.

Plaat 11.11: Voorbeelden van Aziatisch geschut

Indiaas composiet kanon, bestaande uit een kernbuis van aaneengesmede ijzeren staven en ringen, omgoten met een bronzen mantel. De motieven van de versiering, met name de leeuw met een olifantenhoofd zijn kenmerkend voor het Zuid-Indiase Khanate van Babur. Identieke mythische dieren worden aangetroffen in de architectuur van het paleis van Man Singh in Gwalior, c. 1510. Dit kanon werd vermoedelijk vervaardigd in de 1580-er jaren en werd in 1875 door het Nederlands Indisch Leger buitgemaakt tijdens de Tweede Expeditie naar Atjeh. Collectie Museum Bronbeek, inventarisnummer 661. Foto's: J.R. Verbeek, 2005.

Het grote Javaanse kanon, genaamd meriam Kanjeng Kyai Guntur Geni, werd rond 1625 vervaardigd in opdracht van sultan Agung van Mataram, en staat thans opgesteld op de Alun Alun Lor van de Kraton Kasunanan Surakarta. Foto: J.R. Verbeek. 2017.

Twee *rantaks* met een kaliber van 1-3 pond opgesteld naast een Nederlands kort kanon van 6 pond. De achterste vuurmond is nog voorzien van de spil, waarmee het draaibaar in een houten balkconstructie op een schip was geplaatst. Het is duidelijk één van de zwaardere vuurmonden gezien de vier hijsogen en -ringen. Collectie: Nationaal Militair Museum. Inventarisnummers onbekend. Foto: J.R. Verbeek.

Bijlage 1: Voorgeschreven inhoud van de konstabelskist¹²³⁴

	150 voet	136 voet		150 voet	136 voet
Ellen kardoes-linnen	50	30	<i>Kruitslonzen</i>	2	2
Pond koperdraad	1	1	Grote koperen kruut-trechter	2	2
Pond ijzerdraad	1	1	Kleine koperen kruut-trechter	1	1
Kruithoorns	21	16	Kogelvorm	1	1
Koperen laadpriem	21	16	<i>Snijders scharen</i>	2	2
Lontstokken	21	16	Koperen lijmpannetje	1	1
<i>Tast-haken</i>	3	3	Trom zeef	2	2
Stalen <i>schutbooren</i>	6	6	Haren zeef	1	1
Houten omslag	1	1	Riemen dun papier	4	3
Boor-ijzers	6	6	Pond <i>roodaarde</i>	½	½
Nijptang	1	1	Vijl-hechten	2	2
Kardoesnaalden	100	100	<i>Patroonstokjes</i>	12	12
Pond stijfzel	4	2	Pond lijm	2	2
Ringen	12	12	Blazen		
Pond kardoesgaren	3	2	Koperen lepel		
Strengen zeilgaren	3	2	Spijkertjes	100	100
Passer	1	1	Tappen tot granaten	150	150
Loodlepel	1	1	Musket- en pistoolmaten	12	12
Houten hamers	6	6	Koperen hamertje met twee stelen	1	1
Vijlen en raspen	8	8	IJzeren lijmpotje	1	1
Koperen schaal	1	1	Wisser spijkers	500	400
Pond gewicht	29½	29½	Koperen dissel en steel	1	1
Houten <i>talstokken</i>	2	2	Koperen kruitlantaarns	3	2

Bijlage 2: Voorbeelden van bewapening van enkele forten

¹²³⁴ NL-HaNA 1.04.02 No. 4959: Lijste van t gene tot d' equipagie behorende, en voort aan amonitie van oorlog is mede gegeven, aan 't schip genaamt [naam] daar schipper op is [naam], de Nederlandsche Geoctroyeerde Oost Indische Compagnie toebehoorende. Gedrukte invullijst c. 1780. Zie voor de cursief aangegeven termen het glossarium.

Tafasoho

Het fort Tafasoho was een van de vroeg opgerichte kleinere fortificaties op het eiland Makean in de Molukken. Het fort was voor zijn afmetingen zwaar bewapend en was opgewassen tegen een geregelde aanval of belegering door een Europese vijand, die werd ondersteund door oorlogsschepen. Op alle bastions waren ten minste twee 24-ponders opgesteld. Punt Oranje was het zwaarst bewapend en bestreek de rede. Uit de in de inventarisatie van het aanwezige geschut vermelde gewichten is af te leiden dat het op de peildatum van 8 juli 1619 aanwezige geschut pluriform van afmeting en model was.¹²³⁵

Punt Oranje	2 bronzen 24-ponders 4 bronzen 18-ponders 2 bronzen 3-ponders 1 bronzen 1-ponder 2 ijzeren 9-ponders 1 valkoe 2 draaibassen
Punt Amsterdam	2 bronzen 24-ponders 2 bronzen 18-ponders 3 bronzen 15-, 12- en 9-ponders 1 valkoe
Punt Gilola	2 bronzen 24-ponders 4 bronzen 8-en 7-ponders
Punt Nassau	2 bronzen 24-ponders 2 bronzen 18-ponders 1 bronzen 7-ponder 1 bronzen kamerstuk van 5 pond 1 bronzen steenstuk

Nagapatnam

De VOC veroverde in 1659 Nagapatnam in Zuid-India, waar vervolgens het fort De Vijf Zinnen en een uitgebreide stadsverdediging werden gebouwd. Het kasteel was sterk genoeg om een aanval door een Europese vijand te weerstaan; de stadsverdediging was meer bedoeld tegen de lokale vijand. Volgens de opgave van H. Christiaansz uit 1714 was de volgende artillerie aanwezig: 169 bronzen kanonnen en 122 ijzeren kanonnen, alsmede drie bronzen mortieren en drie bronzen bassen.¹²³⁶ De sterkte aan artilleristen voor de stadsverdediging bedroeg 60 koppen met de nodige koelies. De punten lagen ver uiteen en konden elkaar alleen dekken met geschutvuur. Ten tijde van de inventarisatie door de Militaire Commissie was Nagapatnam zo goed als ontwapend.

Kasteel: bolwerk 't Gehoor	3 ijzeren 18-ponders 6 ijzeren 12-ponders 5 ijzeren 8-ponders
Kasteel: bolwerk 't Gevoel	2 ijzeren 12-ponders 4 ijzeren 8-ponders 2 bronzen 36-ponders 2 bronzen 18-ponders 5 bronzen 9-ponders 3 bronzen 8-ponders
Kasteel: bolwerk 't Gesigt	1 ijzeren 18-ponder 14 ijzeren 12-ponders

¹²³⁵ NL-HaNA, VOC, 1.04.01, inv.nr. 1070.

¹²³⁶ NL-HaNA, VOC, 1.04.02, inv.nr. 8829.

	1 bronzen 32-ponder 1 bronzen 18-ponder
Kasteel: bolwerk d' Reuk	4 ijzeren 24-ponders 9 ijzeren 12-ponders 2 ijzeren 8-ponders 1 bronzen 15-ponder
Kasteel: bolwerk de Smaak	3 ijzeren 18-ponders 4 ijzeren 12-ponders 7 ijzeren 8-ponders 1 bronzen 15-ponder
Binnenstad: Punt Leyden	2 ijzeren 12-ponders 2 ijzeren 9-ponders 2 ijzeren 6-ponders
Punt Amsterdam	5 ijzeren 8-ponders 3 bronzen 18-ponders 1 bronzen 15-ponder 3 bronzen 12-ponders
Het Waterpas	3 ijzeren 18-ponders
Oude Punt Vianen	4 ijzeren 18-ponders
Buitenstad: Punt Scheteldoekshaven	2 ijzeren 3-ponders
Buitenstad: Punt Hollandia Noordkant	4 ijzeren 3-ponders
Buitenstad: Punt Zeelandia Noordkant	1 ijzeren 7-ponder 3 ijzeren 6-ponders
Buitenstad: Pagod China	4 ijzeren 3-ponders
Buitenstad: Punt Gelderland	1 ijzeren 7-ponder 2 ijzeren 5-ponders 1 bronzen 5-ponder
Buitenstad: Punt Groningen Noordkant	1 ijzeren 4-ponder 1 bronzen 5-ponder 2 bronzen 4-ponders
Buitenstad: Punt Purmerent Noordkant/Westkant	4 ijzeren 5-ponders
Halve Maan	1 ijzeren 18-ponder
Buitenstad: Punt Orangie Westkant/Zuidkant	4 ijzeren 6-ponders
Buitenstad: Punt Den Haag Zuidkant	3 bronzen 4-ponders
Ammonitie Huijs	7 bronzen veldkanonnen 3 bronzen mortieren

Fort Vastenburg, Soerakarta

Het fort Vastenburg werd in de jaren 1775-1779 gebouwd en lag aan de zuidelijke oever van de rivier Kali Pepe, ongeveer in het midden van de in 1744 gestichte stad Soerakarta. Het fort was bedoeld om de Compagnies belangen bij de Soesoehoenan te beschermen. De omvang, bezetting en bewapening van het fort Vastenburg waren afgestemd op verdediging tegen een verassingsaanval en beleg door een talrijke lokale tegenstander, die ook over zwaar geschut beschikte. Het fort bestond uit een regelmatige vierhoek met stenen wallen en vier met geschut bewapende bastions, welk geheel werd omringd door een gracht. In 1791 was op het fort de volgende artilleriebewapening opgesteld:¹²³⁷

Noordoost Punt	3 ijzeren 12-ponders op <i>walaffuit</i> 1 ijzeren 12-ponder op rolpaard
----------------	---

¹²³⁷ NL-HaNA, VOC, 1.04.02, inv.nr. 3967.

	3 ijzeren 6-ponders op veldaffuit 1 bronzen mortier van 6 pond steen 1 bronzen mortier van 3 pond steen
Noordwest punt	2 ijzeren 12-ponders op veldaffuit 1 ijzeren 12-ponder op rolpaard 3 ijzeren 6-ponders op veldaffuit 1 bronzen 2-ponder op veldaffuit
Zuidwest punt	1 ijzeren 12-ponder op walaffuit 2 ijzeren 12-ponders op rolpaard 3 ijzeren 6-ponders op veldaffuit
Zuidoost punt	1 ijzeren 12-ponder op veldaffuit 1 ijzeren 12-ponder op walaffuit 1 ijzeren 12-ponder op rolpaard 3 ijzeren 6-ponders op veldaffuit
Voor het Groote Huijs	2 bronzen 2-ponders op veldaffuit

Al het ijzeren geschut was in de jaren 1785-1786 betrokken van de Schotse firma Carron en was van hetzelfde model. De verschillen in affuiten hebben te maken met het gewenste schootsveld en de mobiliteit van het opgestelde geschut. Omdat alle bastions even kwetsbaar werden geacht hadden ze ongeveer dezelfde bewapening. Wél waren de mortieren geconcentreerd op de Noordoostpunt, vanwaar de kraton kon worden bestreken en was één veldkanon opgesteld op de Noordwest punt. De beide veldkanonnen bij het Groote Huijs konden worden gebruikt bij uitvallen of om, opgesteld achter de poort, kartetsvuur af te geven op een doorgebroken vijand.¹²³⁸

¹²³⁸ Verbeek, J.R. (2017). De in fortificaties opgestelde artillerie van de VOC. *Verre forten, vreemde kusten*. 198.

12. Glossarium¹²³⁹

- Aanloop:** poging tot overweldiging van een fortificatie door er van alle kanten op af te trekken.
- Affuitbok:** massieve houten affuit, vermoedelijk zonder wielen, bestemd voor licht geschut.
- Amsterdams pondgewicht:** 0,4940904 kilogram, gebruikt als gewichtsaanduiding voor geschut (getal in Arabische cijfers gevolgd door de hoofdletter A).
- Artillerietrein:** zie oorlogstrein.
- Balloor:** grote Makassar-Boeginese prauw met twee masten; het vaartuig kon ook worden geroeid en was met licht geschut bewapend.
- Bandelier:** schouderriem met twaalf kruidflesjes voor één schot, de zogenaamde apostelen en kruithoorn.
- Bas:** klein kaliber scheepskanon.
- Bastaard rolpaard:** houten vestingaffuit, bestaande uit een rolpaard met alleen aan de voorzijde grotere massieve raden (wielen).
- Bastion:** vijfhoekige uitbouw van een verdedigingswerk.
- Bedding:** zwaar houten of stenen platform waarop het geschut wordt opgesteld.
- Bijboek:** administratieve uitsplitsing van een meer omvangrijke rekening, bv. bijboek van de artillerie.
- Bijzet:** toevoeging van koper en tin bij versmelting van oud geschutbrons, diende om de kwaliteit van de spijs te verbeteren.
- Blazoenering:** wapenembleem of lettermonogram, aangebracht op vuurmonden om het eigendom aan te geven.
- Blikkedoos:** plaatijzeren bus, gevuld met kartetskogels.
- Bombardeergaljoot:** klein stevig gebouwd zeilvaartuig, waarop één of twee zware zeemortieren waren geplaatst voor het bombarderen van landdoelen.
- Boring:** de doorsnede van de ziel van een vuurmond.
- Boschieter:** kanonnier.
- Brantreur:** houten tijdbuis, in de lengterichting voorzien van een holte, die was gevuld met sas of fijn aangestampt buskruit.
- Broeking of broekingstalie:** touw waarmee het rolpaard aan de scheepsboord is verbonden, diende tot remming van de terugloop bij het vuren.
- Broekkalf:** zie kalf.
- Broekzijde:** achterste deel van de loop van een kanon, met uitzondering van de cascabel.
- Caisson:** munitiewagen.
- Carronade:** korte ijzeren scheepsvuurmond, uitgevonden door de Engelsman Lascogne en geproduceerd door de Schotse geschutgieterij Carron te Falkirk.
- Cascabel:** uitstekende knop aan het achtereinde van een kanon.
- Circumvallatie linie:** door de belegeraars van een vesting rondom zijn belegeringswerken en kampementen aangelegde kring van loopgraven etc. waarmee de toegangen tot de vesting wordt afgesloten.
- Cocoslont:** lont vervaardigd van cocosvezel.
- Columbrine:** licht kanon met grote looplengte, ook wel aangeduid met veldslang.
- Compagnie:** samenwerkingsverband tussen fabrikanten of kooplieden als compagnons om samen iets te maken of te ondernemen.
- Courtine:** deel van een vestingwal of -muur dat tussen twee bastions is gelegen (ook wel gordijn genoemd).
- Courtijnstuk:** licht kanon dat op de courtine/gordijn is opgesteld tot afweer van stormaanvallen.
- Custmortier:** bronzen mortier met een kaliber van 13 duim of 100 pond steen, speciaal bestemd voor stationair gebruik in de kustverdediging, bv. ter afsluiting van een vaarwater.
- Delfts pondgewicht:** 0,469385 kilogram, gebruikt als gewichtsaanduiding voor geschut.
- Dirigeerspaak:** met ijzer beslagen houten hefboom met een krom uiteinde, gebruikt voor het zijdelings richten van geschut.
- Draaibas:** licht ijzeren of bronzen achterlaadkanon, dat op een draaibare gaffel op de scheepsboord was gemonteerd en werd ingezet tegen personeel.
- Draaistuk:** licht ijzeren of bronzen voorlaadkanon, dat op een draaibare gaffel op de scheepsboord was gemonteerd en werd ingezet tegen personeel.
- Draakstuk:** licht kanon met konische kruidkamer, langer en dikwandiger dan het prinsenstuk.
- Drieling:** kanon met een kaliber van 28 pond.

---

¹²³⁹ Zie voor een meer uitgebreide versie van dit glossarium: Verbeek, J.R. *Vocabulaire van het VOC-artilleriewezen en de wapenkamer, 1602-1796*. ('s-Gravenhage 2021). URL: https://www.marsethistoria.nl/images/woordenlijst_VOC_artilleriewezen.pdf/ (gepubliceerd op 28 maart 2021).

Druif: projectiel bestaande uit een schijf waarop een aantal kleine kogels was gestapeld; het geheel omtrokken met linnen of zeildoek en bijeengehouden door een knoopwerk van touw. De benaming is ageleid van de uiterlijke vorm van het projectiel.

Dubbelhaak: zwaar kaliber musket (letterlijk dubbel kaliber, dus zes kogels in 't pond) , dat opgelegd wordt gebruikt vanaf muren of de wal van fortificaties.

Elevatieschroef: ook stelschroef, schroef waarmee de elevatie (hoogterichting) van een vuurmond wordt ingesteld.

Espolet: gezwindpijpe.

Falkonet: kanon met een kaliber van 6 pond, onderdeel van de vier standaard kalibers die prins Maurits bij de Nederlandse artillerie invoerde.

Fanum: munt ter waarde van 1/12 pagode.

Fatwa: juridisch advies in de Islam, dat door een godsdienstige wetspecialist wordt uitgevaardigd met betrekking tot een specifieke kwestie.

Fust: lang, plaboomd Portugees vaartuig waarmee ondiepten bevaren kunnen worden; veelal lokaal in Azië gebouwd.

Gabion: ronde open cilinder van vlechtwerk, die gevuld met aarde werd gebruikt als dekking in batterijen en veldversterkingen.

Galjoot: zeilschip met twee masten, een grote en kleine mast, met een lengte van circa 26 meter.

Galleas: robuust roeivaartuig met zeiluitgange, steviger gebouwd dan een galei en geschikt voor handelsvaart en oorlog in open zee.

Gelaboreerd: bom of granaat, voorzien van een springlading van zwart kruit en een buis tot ontsteking.

Geld: de VOC hanteerde in de Aziatische boekhouding achtereenvolgens de Indische lichte gulden (tot 1743), de Indische zware gulden (1743-1768) en de Nedeelandse gulden (na 1768), met een onderlinge waardeverhouding van 125: 100: 83,65. Dit was bedoeld om het opkopen door Chinezen van zilveren munten om deze om te smelten te voorkomen. Daardoor ontstond "zwaar" en "licht" geld.

Geprepareerde granaat: granaat die is voorzien van een springlading van zwart buskruit en een houten buis.

Geslagen geschut: gesmeed geschut.

Gezwindpijpe: papieren en sas gevuld kokertje, dat in het zundgat wordt geplaatst en ontstoken met een zunder om het kanon af te vuren.

Gezwindstuk: licht snelvurend veldkanon, ingericht voor patroonmunitie en pijpjes.

Goenoet: goenoe is broodboom de roodachtige bast, waarvan sterk en duurzaam touw wordt vervaardigd.

Gontingh: Javaans zeilvaartuig.

Gordijn(muur): muur tussen twee bastions.

Goteling: gegoten ijzeren kanon.

Haags Besogne: in 1648 opgerichte commissie om de Heren XVII te ontlasten bij het analyseren van boeken, brieven en verdere papieren die jaarlijks uit Azië werden ontvangen.

Hangende mortier: mortier met de tappen in het midden.

Hongi-tocht: expeditie in de Molukken ondernomen door een vloot van gewapende kora-kora om inspecties uit te voeren op clandestine aanplant van specerijbomen en zeeroof te bestrijden, in de achttiende eeuw werden door de Hongi ook allerlei bestuurlijke aangelegenheden in de bezochte buitengebieden behandeld.

Houwitser: korte vuurmond, die granaten, brand- en lichtprojectielen met een kromme baan werpt en kartetsen met een gestrekte projectielbaan schiet.

Jihad: religieuze plicht van moslims om de Islam door strijd te verspreiden of te verdedigen: heilige oorlog.

Kalf: verbindingsstuk tussen de zijwangen van een radaffuit. Aan de voorzijde: voorkalf, aan de achterzijde broekkalf, waar zich de stelschroef bevindt: stelkalf, aan de achterzijde waar de affuit op de bodem rust: staartkalf.

Kamerstuk: kanon met een konische kruitkamer.

Kan: maatsaanduiding voor vloeistoffen, ongeveer 1,52 liter.

Kanonslot: afvuurmechanisme voor een kanon.

Kardoes: cilinder van papier, leder, linnen, wol of perkament, gevuld met buskruit als drijfvlading voor het projectiel.

Kardoesstok: houten vorm om gelijkvormige kardoezen mee te maken.

Kartets: koker gevuld met kleine kogels of schroot, gebruikt tegen infanterie.

Kartouw: kanon met een kaliber van 48 pond (hele kartouw), 24 pond (halve kartouw), onderdeel van de vier standaard kalibers die prins Maurits bij de Nederlandse artillerie invoerde.

Keerworst: ook wel serring, kussen van gevlochten oud en afgekeurd zwaar touwwerk, dat werd gebruikt om de bij het schot achteruitlopende affuit tegen te houden.

Kettingkogel: projectiel bestaande uit twee kogels, die door een ijzeren ketting aan elkaar zijn verbonden.

Kip: hoeveelheidsaanduiding voor lont met een gewicht van 51,525 pond.

Klokwijs stuk: kanon met een klokvormige kruitkamer.

Kneppel(kogel): gegoten lang scherp.

Kogelmal: pasring voor het bepalen van de diameter van massieve kogels.

Kogelzware (kruit)lading: kruitlading met het gewicht van de te verschieten kogel.

Konstabel: onderofficier aan boord, belast met de zorg voor het geschut, het buskruit en de ammunitie.

Koperen kardoos: brandvrije koper, gemakt van bladkoper, waarin een met kruit gevulde kardoos werd vervoerd.

Kora-kora: snelvarend lokaal roeivaartuig, voorzien van drijvers en een zeiltuig, in de Molukken gebruikt.

Korrelen (van buskruit): onderdeel van het productieproces van buskruit, waarbij buskruitkorrels van uniforme afmetingen worden gevormd.

Kreppé buskruit: zeer fijn buskruit, onder andere gebruikt in gezwindpijpjes.

Kruisbal: kogel waar een gepunte ijzeren staaf of bout dwars doorheen gaat.

Kruitpan: aangegoten vlakje, net onder het zundgat, waarop een hoeveelheid fijn kruit werd gestrooid om het kruit in het zundgat te ontsteken.

Kruitslons: afgeschermde, breukvrije, lantaarn voor gebruik bij het verwerken van buskruit.

Kwadrant: richtmiddel voor het geschut.

Lang scherp: alle langwerpige projectielen: staafkogels, schuiftangen en kneppels.

Lantaka: klein bronzen kanon van lokaal ontwerp en makelij.

Lascorijn: benaming van een Indiase soldaat.

Last: gewichtseenheid van circa 1250 kilogram.

Lekkage: letterlijk verspilling, term gebruikt om vast percentage verlies door smelting of raffinage aan te duiden. Door zuinig te handelen kon een gieter of bewerker op dit verlies sparen en werd een variabel stukje inkomen gegenereerd.

Lepelstuk: aanduiding van een kanon dat met los buskruit met behulp van een kanonlepel wordt geladen.

Lontstok: houten stok met een bek voor de bevestiging van een brandend stuk lont, gebruikt om geschut en mortieren af te vuren.

Loot: gewichtseenheid voor buskruit en kogels.

Mardijker: vrije inlander, wonend buiten zijn eigen stamland; ook inlands Christen.

Madrillbert: zware iepenhouten plaat, waarop een petarde met ijzeren banden was bevestigd.

Martavaan: groot aardenwerken vat voor de berging van olie, rijst en buskruit.

Meelkruit: niet gekorreld buskruit.

Metaal: brons.

Mignon: lichte vuurmond met een klein kaliber.

Mineren: ondergraven van een muur of bastion om deze te doen instorten of met een springlading te vernielen.

Monture: artilleriebewapening van een schip.

Mortierstoel: affuit bestemd voor een mortier.

Nabab: gouverneur of onderkoning in India.

Naden: gietnaden van een hol gegoten granaat.

Nairo: lid van een militaire kaste in India.

Onbekwaam: onbruikbare staat van een versleten of beschadigde vuurmond.

Ongelaboreerd: bom of granaat die wel van een buis, maar niet van een springlading is voorzien.

Oorlogstrein: logistieke organisatie ten behoeve van een legereenheid, bestaande uit krachtwerktuigen, reservedelen, gereedschappen en vaklui als smeden, timmerlieden, wagenmakers, wielmakers, zwaardvegers, roermakers.

Pagode: munteenheid op de kust van Coromandel, ter waarde van 120 stuivers of 6 gulden, verdeeld in 12 fanums.

Pakketboot: snelzeilend vaartuig dat op vaste tijden een vaste route aflegt tussen bepaalde punten.

Pantjallang: zeilvaartuig met gesloten dek en één of twee masten. Het type vaartuig was afkomst uit de Indonesische archipel; werd door de VOC veel gebruikt, ook als oorlogsvaartuig.

Patriase generale missive: Generale missive van de Hewren XVII aan Gouverneur-Generaal en Raden van Indië.

Patroonstokje: houten stokje of mal, gebruikt voor het maken van gelijkvormige papieren patronen voor handvuurwapens.

Petarde: op een houten voetplaat gemonteerde springbus, gebruikt om een bres te slaan in een muur of een poortdeur te vernielen.

Petardier: specialist die petardes vervaardigde en deze operationeel inzette.

Pijpje: ook gezwindpijpje. Ontstekingsmiddel van het geschut, bestaande uit een gerold stukje papier, dat gevuld met fijn buskruit, in het zundgat werd geplaatst.

Pikol: gewichtseenheid, afhankelijk van de plaats tussen 120-125 pond.

Pion: aanduiding voor een inlandse huursoldaat in India.

Plongeeraffuit: affuit van speciale constructie waarmee vanaf een hooggelegen punt, bijvoorbeeld een bergvesting, naar beneden geschoten kon worden.

Pointagielinie: loodlijn, gebruikt bij het richten van geschut.

Pointermachine: verplaatsbare wig met horizontale schroef in plaats van de gewone verticale stelschroef, diende om de loop in het verticale vlak te richten.

Pond ijzer: kaliberaanduiding voor kanonnen, uitgedrukt in het gewicht in ponden van de ijzeren kogel, die met het kanon verschoten wordt.

Pond steen: kaliberaanduiding voor houwitser en mortieren, uitgedrukt in het gewicht van de stenen kogel die theoretisch met het wapen geworpen kan worden. Omdat steen lichter van gewicht is dan ijzer is de doorsnede van het kaliber van bijvoorbeeld 24 pond uitgedrukt in pond steen groter dan die in pond ijzer.

Pond Vlaams: geldwaarde van 6 gulden.

Prinsenstuk: kort, dunwandig bronzen kanon met een konische kamer, bestemd tot anti-personeelsgeschut met schrootvuur.

Proefhoudpulver: krachtig buskruit, dat werd gebruikt voor het beproeven van geschut.

Prolongue: trekgerei voor het transport van veldgeschut met handkracht.

Rampaartsplanken: dikke houten planken, gebruikt voor de constructie van de zijwangen van rolpaarden.

Rantak: klein bronzen kanon van lokaal ontwerp en makelij.

Ravelijn: midden voor een vestingfront gelegen driehoekig buitenwerk ter dekking van de courtine en de schouderhoeken van de naastgelegen bastions.

Reaal van achten: zilveren Spaanse munt ter waarde van 48, later 24 stuiver.

Recognitie: bedrag dat betaald moet worden aan de Admiraliteit om toestemming te krijgen om bepaalde activiteiten te ondernemen, zoals de invoer van producten.

Rechtlopend: kanon met een volledig rechtlopende ziel, zonder vernauwde of konische kamer.

Redres: herstel.

Reparabel: staat van een versleten of beschadigde vuurmond, die na reparatie nog gebruikt kon worden en in geval van nood nog incidenteel inzetbaar was.

Retraitestuk: lang naar achteren vurend kanon, opgesteld in de hek van een schip, bestemd om tijdens de terugtocht op achtervolgens te schieten.

Ricochet: opspringen van de kogel nadat deze de bodem heeft geraakt.

Rijnlandse voet: lengtemaat van 0,313947 meter, bestaande uit 12 duimen van 0,0261622 meter, gebruikt voor de afmetingen van geschut

Roodaarde: verfstof waarmee kardoezen werden gemerkt.

Saaien kardoos: kardoos vervaardigd van saai, een stevige gekeperde (dichtgeweven) wollen stof, waar geen stofkruit doorheen kon.

Saker: kanon van een middelbaar kaliber, veelal van Engelse herkomst.

Schadelijke druijing: vonkenregen van een brandende lont.

Schapenhuiden kardoos: kardoos vervaardigd van een schapehuid met de vacht naar buiten gekeerd; gebruikt in ijzeren kanonnen. De schapehuiden kardoos was veiliger, omdat er na het schot geen smeulende resten achterbleven in de holten, die in de ziel van dat geschut veelvuldigheid voorkwamen.

Schrasser: licht kaliber ijzeren vuurmond.

Schroeffstuk: mogelijke aanduiding van een (composiet) kanon van geslagen metalen.

Schuiftang: lang scherp, vervaardigd van twee smeedijzeren staafdelen met een kogelvormig of cilindrisch uiteinde, en aan het andere eind voorzien van een oog, waarmee ze langs de steel van het andere deel kunnen bewegen. Tijdens de vlucht schuiven beide delen maximaal uit waardoor een langwerpige projectiel met een grote lengte ontstaat. Worden tegen tuigage, zeilen en masten van schepen verschoten.

Schutrolle: geschutsrol, of naamlijst van de bediening van een zeker kanon.

Schut-talys: touwen waarmee het rolpaard zijdelings werd verplaatst voor het richten.

Sepoy: spellingsvariant: Ziepoy, indiaas soldaat in dienst van een Europese Compagnie: VOC of EIC.

Serring: keerkorst van oud touw, dienend tot stootkussen.

Slangenaard stuk: lang kanon met een klein kaliber, gebruikt als veldgeschut

Snijders schaar: lange kleermakersschaar om stof te knippen.

Speelruimte: ruimte tussen de zielwand en het projectiel.

Spialter: legering van lood en zink of lood en tin.

Spiegel tot houwitser: platte, aan de bovenzijde uitgeholde houten schijf, die op de kruitlading werd geplaatst en waarop de granaat werd gelegd.

Spijs: gietstof, met name geschut- en klokkenbrons.

Staande mortier: mortier met de tappen achter.

Stapelier: beheerder van een arsenaal of oorlogsmagazijn.

Steenstuk: vuurmond ingericht voor het schieten van stenen kogels.

Tael: munteenheid op verschillende plaatsen van verschillende waarde, gebaseerd op 1/16 catti of 37½ gram goud of zilver en verdeeld in tien mazen.

Talstok: meet- en rekeninstrument voor het bepalen van het kaliber van het geschut en kogeldiameter.

Tapborsten: aangegoten verhogingsvlak rond het aanhechtingspunt van de tappan, die ervoor zorgde dat de kanonloop precies in het midden tussen de zijwangen van de affuit bleef.

Tappen: cilindervormige uitsteeksels, op het zwaartepunt van de vuurmond uitwendig aangebracht, waarmee deze in de tappannen van de affuit rust. De vuurmond kan in het verticale vlak draaien om de tappan.

Tappen: spruitstukken, volgelopen gietkanaaltjes, die bij het ontvormen zijn afgeknipt of -gebroken en uitsteeksels vormen op het gietstuk.

Tappenas: de denkbeeldige as die door het midden van de tappan loopt.

Tasthaak: ijzeren staaf met een omgebogen uiteinde, waarmee de binnenzijde van een kanonloop (de ziel) kon worden afgetast op de aanwezigheid van holten en beschadegingen.

Tintinago: metaallegering van koper.

Toepasse soldaat: aanduiding van een vrije Christelijke soldaat in India.

Tondeldoos: werktuig om vuur te maken.

Veldstuk: kanon met een kaliber van 12 pond, onderdeel van de vier standaard kalibers die prins Maurits bij de Nederlandse artillerie invoerde.

Verbussen: vernieuwen van een uitgesleten zundgat.

Verloore schiltwagten: vóór vooruitgeschoven posten, die bij een vijandelijke aanval weinig kans hadden om ordelijk terug te trekken.

Vernagelen: een vuurmond tijdelijk onbruikbaar maken door het indrijven van een houten of ijzeren vernagelpen in het zundgat.

Visitateur-generaal: functionaris belast met de controle op de boekhouding en de consumptierekeningen van de schepen.

Voorwagen: tweewielig voertuig waarop de staart van de affuit met vuurmond rust tijdens het transport. Aan de voorwagen bevond zich een disselboom voor de inspanning van het achterste trekpaard.

Vuurpot: pot van aardewerk, die gevuld met een brandbare substantie met de hand werd geworpen om schepen in brand te steken en tegen verdedigingswerken, beide met een secundair anti-personeelseffect. De vuurpot werd ontstoken door brandende lonten die aan oren van de pot waren bevestigd.

Walaffuit: affuit waarbij een raam op een spil is gemonteerd, dat aan de achterzijde met kleine raden over beddingplanken loopt, waarmee op eenvoudige wijze een groot zijdelings richtveld kan worden gerealiseerd. Het raam draagt een rolpaard, dat naar achteren kan teruglopen bij het schot.

Wijdmond: groot kaliber bronzen steenstuk met dunne wanddikte.

Zeemortier: zware mortier bestemd voor gebruik aan boord van bombardeergaljoten.

Ziellijn: ziele, de dekbeeldige as in de lengterichting van de ziel.

Zielwand: inwendig oppervlak van de binnenwand van een kanonloop.

Zijwangen: zijstuk van een affuit.

Zunder: papieren huls, vast opgevuld met een vrij langzaam brandende sas van salpeter, meelpulver, zwavel en lijnolie. Werden voor gebruik in een zunderstok geklemd. Dienden om een kanon te ontsteken.

Zundgat: nauw kanaal waardoor de geschutlading van de vuurmond wordt ontstoken.

Zundgattap: roodkoperen konische tap waarin het zundgat was aangebracht; deze tap werd bij het maken meegegoten in de vuurmond.

Zwalp: vierkant bezaagde houten balk.

13 indexen

13.1 Index persoonsnamen

Abbinge, Barent: 77
Abdul Jalil: 185
Abdul d'Jamael: 187
Aboen Nasar Abdul Cahar: 185
Abrahams, Samuel: 193
Agung: 177, 184, 212, 266, 328
Agung Komaruddin Sri Teruno: 79
Alam, Radja: 187
Ali, Oestad: 182
Althuijsen: 76, 77
Alting, Willem Arnold: 94, 236
Anthonissen, Adriaen: 107
Arck, Eppe van der: 108
Arengzeb, Groot Mogol: 161
Arnouldsz, Jan: 150
Arntzen, Hendrik: 61
Aroenaselam: 139
Bakker, Meeuws Mijndertzoon: 51
Baoreksa, Toemenggoeng: 159
Bartolsz, Laurens: 198
Bas, Nicolaas de: 61
Beg, Ibrahim: 206
Belsen, Pieter van: 112
Bentam, Charles: 52
Berard, Pierre: 242
Berard, Simon: 242
Berendrecht, Nicolaas van: 183
Besche, Willem Gillisz de: 178
Bijlevelt, Willem: 199
Bocarro, Francisco Diaz: 174
Bocarro, Jernymo Tavares: 174
Bocarro, Manoel Travares: 174
Bocarro, Pedro Diaz: 174
Bolle, S. Balthasar: 217
Boreel Jans-zoon, Jacob: 121, 146
Borghardt, Christoffel Bernard: 131
Borghardt, Johannes (Christiaan?): 131
Both, Pieter: 216
Both, Wouter: 108, 109
Bottendorp, Jacob: 155
Boudewijnse: 142
Braam, Jacob Pieter van: 37, 94, 102, 236, 245
Braun von Ulm, Hans Wolfgang: 187, 198
Breet, Nicolaes: 130
Breton, Hendrik: 133
Brohier, Jean: 95, 122, 232
Brouckhorst, Anthony van: 194
Brouwer, Henrick: 87
Bruyn, Pieter Gerardus: 145, 245
Buchelius, Arnoldus: 231
Burgerhuis, Michael: 60
Burgh, Cornelis van der: 77
Caerden, Paulus van: 63
Cailong: 208
Carpentier, Pieter de: 96

Caron, François: 198, 199
Carstens, Willem: 77, 78
Cate, Ten: 100
Christiaansz, H.: 130
Claasz., Harmen: 142
Cloon, Dirk van: 41
Cody, James: 215
Coehoorn, Menno Baron van: 75, 77, 79
Coen, Jan Pieterszoon: 13, 18, 29, 55, 170, 184, 196, 209, 212, 225, 234, 239, 264, 266
Coin, Jan: 45, 68, 69, 166, 227
Congreve, William: 24, 180
Conway: 241
Cornelisz., Barthelt: 105
Cosson, Philip: 60
Coyett, Frederik: 67
Crans, Adrianus: 121, 122, 137
Crans, Cornelis: 68
Crans, Jan: 78, 110
Crans Jansz., Ciprianus: 120
Creutznach, Leonard Stephan Baron: 123, 249, 253
Cuthbertson, John: 52
Cuyk, Adriaan van: 164
Daendels, Herman Willem: 103, 152, 165, 169, 171
Dalhoff, D.G.B.: 98
Dam, Johan van: 154
De Carpentier, Pieter: 96
Dhempel, Christiaan: 163
Diemen, Athonio van: 13, 107
Dietz, Wolf: 85
Dijk, Wouter van: 138
Dop, Adriaen Jansz.: 62
Dormanché, L.A.: 165
Douglas, Willem: 52
Drebbel, Cornelis: 96
Du Pont, Willem: 123
Dulez, Gideon: 254
Duynen, Syvert Meynaertsz van: 85
Eck, Lubbert Jan Baron van: 82
Egberts, Harmen: 90
Egter, Johannes: 215
Emriks, Jan Dirx: 105
Everhard, Michael: 112, 132, 134
Falck, Iman Willem: 95
Faraquet, Claude: 138
Farquhar, John, Engelsman: 152
Fijnje: 100
Francen, Pieter: 65
Frankhänel, Daniel Godhelp: 165
Frisius, Andries: 199
Galen, Bernard van, (bijnaam: Bommen Berend): 67
Galschut van Koppenhagen, Daniel: 78, 252
Gascoigne, Charles: 99, 100
Geelhand, Pieter: 77
Geelvink, Cornelis Jansz.: 83
Geer, Louis de: 49, 59, 178, 179
Gerrits, Jan: 61
Gerritsz., Steven: 85
Gilquin, Philippus Hermanus: 97, 98, 259, 269
Glabbeecq, Sebastiaan van: 251
Goedpil, N., ook bekend als Gouspil, Jean: 138

Goens, Ryckloff van: 195, 207
 Goes, Van der: 92
 Gollonnesse, Julius Valentijn Stein van: 138
 Goningh, John: 96
 Gordon, Robert Jacob: 99, 259
 Graaff, Cornelis Jacob van de: 92, 139, 243
 Graave, Jan Albert de: 71, 72
 's-Gravesande, Hugo van: 84
 Gribeauval, Jean Baptiste Vaquette de: 24, 115, 319
 Gijsels, Aert: 108, 225
 Hagen, Steven van der: 126, 224
 Hamengkoewono I: 83, 84
 Hardy, Andries: 180
 Hartsinck, Willem: 90
 Hasselaer: 59
 Hausman, Emanuel Raserius: 116
 Heeck, Gijsbert: 147
 Hein, Piet: 28
 Hemony, Petrus: 130
 Hendriks, H.: 64
 Hendriksz., Laurens: 143
 L'Hermite, Jacques, de Jonge: 148, 171
 Hexham, Henry: 86
 Hideyoshi: 196
 Hieko: 191
 Hogendorp, Dirk van: 169, 223
 Hondius, Henricus: 238, 256
 Hoop, Van der: 98, 123, 238
 Hooreman, Librecht: 138
 Hoorn, Joan van: 70
 Hop: 228
 Hope, Jan: 60
 Hope, Thomas: 68, 71, 75, 77, 133
 Hurdt, Anthoni: 75, 90, 226
 Hurt, Melchior: 87
 Husem, Lourens Oxen van: 130
 Hustart, Jacob: 66
 Imhoff, Gustaaf Willem (Baron) van: 42, 138, 146, 209, 269
 Iskandar Moeda: 128, 184
 Jacobus I: 184
 Josi, Cornelis: 144
 Knol, Govert: 169
 Koopman, P.: 136
 Koster, Gerard (II): 130
 Lambert: 160, 161
 Lamotte, Pierre: 82, 134, 135
 Lande, De la: 106
 Lange, Pieter de: 149
 Lannoy, Eustache Benoît de: 209, 210
 Lemker: 236
 Lethbridge, John: 203
 Linschoten, Jan Huygen van: 56, 122, 256
 Luepken, Claudius Antoni: 232
 Luxemburg, de: 204
 Maagdelijn, Hans: 155
 Maetsuycker, Joan of Johan: 189, 249
 Mamadellie: 192
 Mandré, Claudius: 251, 252
 Mangkoenegaro I: 84
 Manlijn, Daniel: 252

Marettijs: 220
Maritz, David: 138
Maritz, Johan: 93, 111
Martfeldt, J.T.: 112
Matelief, Cornelisz.: 146-148
Meester: 69, 70
Melville: 99
Michielsz, Jochum: 155
Mijl, Van der: 246
Mijle, Adriaan van der: 68, 69, 71, 75-77, 125
Mijle, Engelbert: 71, 124
Mohamet, radja: 80
Molineax, Emery: 85
Mossel, Jacob: 43, 47, 219, 227
Motte: 152
Moy Neell: 209
Muller, Engelbert: 249
Munnik, Hermannus: 183
Napattij, dain: 215
Narai: 130, 195
Nassau, Johan Maurits van: 51
Nederburgh, Sebastiaan Cornelis: 245
Neutwich (of Nentwigh), Christiaan: 53
Niepoort, Johannes of Hermanus van de: 69, 71
Nieuwenaar en Meurs, Adolf, Graaf van: 64
Noekoe, rebellerende Tidorese prins in de Molukken: 215
Noorden, Claas: 71
Ohle, Johan: 165
Oleander, Pauwels: 85
Oranje, Maurits van: 13, 22, 29, 42, 51, 55, 56, 64, 70, 71, 74, 84, 85, 127, 128, 140
Oranje, Willem V: 113, 123, 240, 246
Ouderogge, Cornelis Jansz.: 60
Overtwater, Pieter Anthonisz.: 130
Paardekoper, Jan: 240
Padbrugge, Robert: 41, 142, 162, 163, 186
Paixhans, Henri-Joseph: 259
Paravicini di Capelli, Bartholomeus Edouard: 61
Paravicini di Capelli, Elias: 123
Paravicini di Capelli: 95, 123
Paravicini, Johannes Caspar: 123
Parra, Petrus Albertus van der: 74, 132, 232
Pellew: 98
Pelsaert, François: 106
Pietersze, Thomas: 142
Pilon, Jean Baptiste: 101-103, 118, 125, 143, 144, 146, 165, 183, 232, 257, 259
Pit, Jan, burger: 53
Pit, Laurens (de Oude): 149
Plettenberg, Joachim van: 240, 241
Poleman: 89
Putte, Cornelis van der: 61
Rabby, David: 193
Rach, Johannes: 74, 253, 254
Radermacher, Samuel: 121, 122
Ram, Michiel: 70
Rama I: 208
Reael, Laurens: 225, 234
Reenen, L.H.L. van: 61
Reijnst, Gerard: 86, 160
Rekelsma, Gerrit: 85
Rhabbij, Ezechiël: 209

Riccard: 246
 Ripon, Elie: 65
 Robaté, N.: 259
 Roelofswaart, Benjamin: 134
 Roussel, Jean Baptist: 168
 Ruijsch: 94
 Rycker, De: 87, 105-108, 124, 258
 Schall von Bell, Johann Adam: 175
 Schedler, Johan: 199
 Schmidt, Christiaen Benjamin: 313
 Schotes, Andries: 85
 Schotte, Apollonius: 63
 Schouten, Justus van: 227
 Schram, Rens Sieuwertsz: 202
 Seest, Christiaan: 70, 113, 140
 Seest, Jan: 70, 113
 Seest, Pieter: 111, 112, 132, 138
 Selim II, Ottomaans Sultan: 182
 Sessler, Christiaan Wilhelmus: 24, 53, 91, 92, 125, 152, 180, 258
 Sita Ramarasu: 206
 Sleevecht, Adolf: 71
 Song Tham: 194
 Speelman, Cornelis: 13, 89
 Stadler, Johan George: 91
 Steinmetz, Nathaniël: 80
 Stevin, Simon: 55, 127, 238, 256
 Streck (of Strick), Thomas Magnus: 176
 Symensen van Hamburch, Jorys: 251
 Tack, François: 38
 Thye, Isaac van: 217
 Titsingh, Adriaan Arend: 122
 Titsingh, Guillelmus: 53
 Tokugawa Ieyasu: 129, 196
 Toorzee, Jan Christiaenz: 168, 219
 Trip, Elias: 21, 49, 59, 60, 178, 179
 Tromp, Maarten Harpertszoon: 50
 Tuanstjoe: 142
 Tulbagh, Rijk: 91
 Utenhoven, Willem: 160
 Varma, Martanda: 209, 210
 Varma, Rama: 210
 Vauguyon, Hertog de la: 240
 Verbiest, Ferdinand: 174, 175
 Verbruggen, Jan: 23, 24, 110-112, 116
 Verhoeff, Pieter Willemsz.: 63, 146, 238
 Verhuel: 98, 259
 Vermazen, Lambert: 164
 Verstegen, Gerrit: 85
 Vesmannus, Olaf Eriksson (later genaamd Willman): 199
 Vicq, Robert de: 217
 Visser, Issac de: 217
 Visscher van Wieringen, Cornelis de: 77
 Vlack, Dirck: 231
 Vollenhoven, Evert Arentsz van: 84
 Voorst, Anthony van: 153
 Vranck, F.: 85
 Vrij Temminck, Egbert de: 121
 Vrije, Willem Jacobus de: 109
 Waerwijck, Wijbrand van: 211, 224
 Wagenaer, Zacharias: 141

Waldeck, Casper: 68, 258
 Wazit, Choja: 168
 Wegewaert, Coenraet: 50
 Wegewaert, Hendrick Wolterszoon: 109
 Wegewaert, Kiliaan: 109
 Wegewaert, Willem: 85, 86
 Wels, Christoffel: 143, 163, 166
 Wichelman, Magnus: 203
 Wiellingh, Arend van: 91
 Wilde, Herman de: 79
 Willman: zie Eriksson, Olaf: 199
 Winter, Willem Sijmons: 202
 Witboom, Jacob: 134
 Woutersz, Lenert: 64
 Wurmbrand, Von: 105
 Wynantsz., David: 62
 Zheng Chenggong, (ook: Coxinga): 67
 Zeijnen, Dirk: 158
 Zwaardecroon, Hendrick: 143

13.2 Index geografische namen

Aceh, zie Atjeh
 Agra: 152
 Afrika: 55, 178
 Ambon (eiland): 28, 35, 42, 44, 56, 72, 87, 107, 126, 142, 145, 147, 154, 159, 181, 186, 192, 217, 225
 Ambon (plaats): 35, 41, 42, 56, 108, 119, 142, 154, 159-163, 169, 170, 226, 238
 Amsterdam (plaats): 24, 51, 58, 61, 63, 72, 76, 78, 85, 100, 104, 105, 109, 111-113, 120, 122, 123, 130, 132, 142, 146, 153, 242, 252
 Amsterdam (kamer VOC): 45, 53, 56, 59, 60, 61, 71, 72, 77-79, 91-93, 100, 104, 106, 109, 112, 119, 130, 132-134, 138, 140, 159, 162, 164, 170, 178, 179, 231, 232, 245
 Atjeh (thans Aceh): 8, 16, 25, 26, 29, 128, 160, 182, 184, 187, 194, 207
 Aycotte: 92, 93, 156
 Ayutthaya: 183, 194
 Banda: 44, 72, 83, 87, 143, 145, 146, 162, 200, 224, 225, 234, 264
 Bangka: 188
 Bangkok: 147, 195
 Banjarmasin (thans Banjarmasin): 44, 165
 Bantam (thans Banten): 38, 63, 65, 66, 89, 96, 117, 171, 185, 196, 207
 Batavia (thans Jakarta): 17, 18, 25, 29, 34, 37, 40, 41, 43-45, 53, 55, 65-72, 74, 75, 78, 79, 87, 89, 90, 94, 101-103, 106, 107, 115-118, 124, 129-132, 134-136, 138-145, 149-157, 159, 161-167, 169, 170, 172, 176, 183-185, 189-198, 201, 202, 206, 207, 212, 215-218, 220, 222, 223, 227-230, 232-237, 243, 244, 249, 253-257, 260-254, 267
 Batoe Merah: 163
 Batticaloa: 136
 Beerbhoorn (thans Birbhum): 152
 Belitung, zie Billiton
 Bengalen (thans Bengal): 39, 44, 136, 152, 154, 155, 158, 161, 168, 169, 205, 207, 220, 222
 Billiton (thans Belitung): 187, 188
 Birbhum, zie Beerbhoorn
 Boeroe (thans Buru): 142
 Boeton (thans Buton): 204
 Borneo (thans Kalimantan): 208, 211
 Brunei: 132
 Buru, zie Boeroe
 Buton, zie Boeton
 Cadix (thans Cádiz): 237
 Calpettij: 118
 Cambodja: 8, 188, 191, 194, 195, 211, 212
 Cannanoor (thans Kannur): 66, 191

Cape of Good Hope, zie Kaap de Goede Hoop
 Cape Horn, zie Kaap Hoorn
 Celebes (thans Sulawesi): 63, 66, 142, 153, 154, 193, 203, 237, 270
 Ceram (thans Seram): 76, 80, 88, 142, 192, 268
 Ceylon (thans Sri Lanka): 9, 26, 39, 43, 44, 53, 69, 72, 82, 95, 115, 117, 118, 122, 123, 129, 131, 135, 136, 138, 146, 150, 155, 156, 162, 164, 167, 168, 172, 187, 191, 204, 208, 209, 219, 222, 229, 230, 232, 234-236
 Chennai: 220
 Cheribon: 44, 169
 China: 8, 14, 16, 20, 24, 26, 67, 174, 175, 186, 188, 196, 214
 Chinsuwa, zie Hougli
 Cochin (thans Kochi): 25, 67, 72, 124, 158, 162, 191, 204, 209, 210
 Commorijnse rivier: 259
 Coereloer, zie Karreloer
 Colachel: 209
 Colombo: 40, 69, 70, 82, 117-119, 123, 134-136, 147, 156, 162, 167, 168, 191, 251, 252
 Coromandel: 44, 53, 139, 149-151, 155, 158, 160-162, 164, 166, 167, 205, 206, 242, 261
 Cranganoor: 156, 191
 Cuddalore, zie Karreloer
 Delft (plaats): 91, 111, 180
 Delft (kamer VOC): 59, 79, 109, 119
 Denemarken: 77, 240, 252
 Den Haag: 24, 109, 111, 137
 Deshima: 129, 149, 196, 198
 Dingding: 41
 Dommongh: 89
 Dampo: 203
 Duitsland: 21, 59, 60, 178, 252
 Engeland: 9, 12, 16, 21, 28, 37, 47, 58, 60, 63, 96, 100, 111, 142, 168, 169, 172, 173, 176, 178, 191, 227, 239, 240, 242, 262, 269, 296
 Enkhuizen (plaats): 23, 24, 58, 109, 110, 112, 131
 Enkhuizen (kamer VOC): 79, 109, 119
 Ettambi: 82
 Falkirk: 61
 Filippijnen: 25, 41, 187, 242
 Finspong: 43, 59, 60, 123, 132, 195
 Flores: 186
 Formosa (thans Taiwan): 26, 67, 96, 174, 176, 188, 190
 Frankrijk: 9, 14, 16, 21, 23, 37, 42, 47, 70, 142, 168, 172, 178, 191, 195, 239-242, 250, 252, 253, 262, 269, 296
 Galle: 135, 156, 162, 167
 Gibraltar: 97
 Goa (Celebes): 65, 66
 Goa (India): 55, 147, 149, 157, 174, 233
 Goelegoeley: 88
 Golconda: 149, 151
 Gorontalo: 63, 154, 193
 Gouda: 231
 Grissee (thans Gresik): 25, 98, 131-134, 169, 211
 Groningen: 67, 109, 238
 's-Hertogenbosch: 28
 Hirado: 128-130, 148, 149, 171, 195-198
 Hitoe (thans Hitu): 28, 38, 126, 159, 211, 224
 Holland (gewest): 5, 22, 42, 44, 46, 57, 58, 60, 69, 71, 84, 93, 110, 178, 232, 241
 Hoogly (thans Chinsuwa): 39
 Hoorn, (plaats): 58, 120
 Hoorn (Kamer VOC): 79, 109, 112, 119, 164
 Hormuz, straat van, zie Ormoez: 66
 India: 10, 25, 31, 41, 43, 44, 47, 55, 66, 78, 83, 124, 129, 149, 150, 151, 156, 168, 170, 172, 174, 179, 184, 186, 188, 190-192, 203, 205, 208-210, 212, 220, 221, 234, 236, 240, 242, 261, 262, 263, 268, 269
 Indramajoe (thans Indramayu): 87, 155
 Iran, zie Perzië

Isle de France (thans Mauritius): 240, 241
 Jacatra: 10, 74, 224, 234, 256
 Jaffnapatnam (thans Jaffna): 118, 136, 138, 142, 143, 156, 162, 251
 Jakarta, zie Batavia
 Jangtse: 174
 Japan: 16, 18, 63, 128-130, 148, 158, 160, 171, 174, 175, 188, 190, 193-200, 209, 234, 264
 Japara: 141, 160, 191
 Java: 9, 25, 44, 47, 69, 70, 72, 75, 80-83, 87, 89, 90, 95, 98, 128, 131-134, 141, 152, 155, 165, 169, 176, 194, 204, 211, 223, 229, 233, 241, 244, 254, 256, 259, 261, 270
 Jersey: 95
 Jogjakarta (thans Yogyakarta): 83
 Johore (thans Johor): 187, 236
 Kaap de Goede Hoop (thans Cape of Good Hope): 7, 44, 64, 69, 72, 91, 92, 97, 99, 103, 115, 129, 136, 137, 139, 141, 162, 171, 172, 202, 203, 222, 228, 233, 239, 241, 248-250, 253, 257, 259, 295, 296
 Kaap Hoorn, zie Cape Horn: 237
 Kairo: 182
 Kalimantan, zie Borneo
 Kaliwoengoe (thans Kaliwungu): 129
 Kampen: 109
 Kandy: 82, 131, 134, 208, 229, 236, 260
 Kannur, zie Cannanoor
 Karreloer (ook Coereloer, thans Cuddalore): 164, 206
 Kediri: 75, 90
 Keulen: 172
 Kishm (Kismis, thans Queshm) : 66
 Khmer: 194
 Kochi, zie Cochin
 Korea: 16, 24, 26
 Koylang: 191
 Kyushu: 196
 Laäla: 181
 Leij-Timor: 126, 196, 224
 Locki: 76
 Lonthoir (thans Pulau Banda): 204
 Luang Prabang: 194
 Luik: 21, 59
 Macau: 55, 129, 175, 190, 233, 239
 Makassar (1971-1999 Ujung Pandang, thans Makassar): 44, 63, 72, 89, 117, 155, 177
 Makian: 153
 Malabar: 44, 67, 72, 92, 136, 156, 162, 192, 193, 203, 205, 209, 223, 234, 235, 244
 Malakka (thans Melaka): 10, 40-42, 44, 66, 72, 80, 94, 107, 117, 119, 128, 139, 145-147, 149, 157, 162, 172, 187, 188, 192, 194, 202, 226, 227, 236, 237, 245, 268, 270
 Malaya, zie Maleisië
 Maleisië (thans Malaya): 94, 186
 Mampawa: 236
 Manilla: 188, 237
 Manipa: 88
 Mannar: 139, 142
 Masulipatnam: 149, 206
 Mataram: 16, 25, 80, 161, 177, 184, 185, 212, 225, 266
 Mature: 118
 Mauritius, zie Isle de France
 Meester Cornelis: 43, 101, 254
 Melaka, zie Malakka
 Middelburg (plaats): 57, 58, 60, 112, 113, 121, 134
 Mindanao: 200
 Mirmaloe: 149
 Molenvliet: 161
 Mozambique: 56, 63, 146, 147, 203, 238
 Munster: 172

Mysore: 179, 191, 205, 210
Neerwinden: 204
Negombo: 39
Nieuw Guinea: 131, 268
Nieuwpoort: 127, 238
Oostende: 127, 128, 238
Ormoez, straat van, zie Hormuz: 66
Paleacatte (thans Pulicat): 149-151
Palembang: 79, 87, 88, 101, 177, 187, 188, 193, 208
Palicol: 155, 206
Patani: 194
Patna: 161, 168
Pegu: 194
Pelaboean (thans Pelabuhan): 90
Perak: 139, 145
Perzië (thans Iran): 29, 186
Pesa: 203
Pontianak: 165
Portugal: 7, 16, 21, 28, 29, 31, 39, 49, 172, 178, 187, 188, 217, 237, 256
Pulau Banda, zie Lonthoir
Pulicat, zie Paleacatte
Queshm, zie Kishm
Quinam: 188, 191, 202, 212
Rembang: 134, 141
Rijnberk: 238
Rio de la Goa: 222
Riouw (thans Tanjungpinang): 94, 207, 215, 236
Riouw (archipel): 37, 102, 131, 208, 262, 268, 298
Rotterdam (plaats): 58, 60, 112
Rotterdam (kamer VOC): 79, 109, 119, 131, 194
Rusland: 16, 240
Sadraspatnam: 164
Salatiga: 83
Samarang (thans Semarang): 79, 83, 132, 152, 165, 173
Sangir-eilanden: 200
Sawaij: 88
Scheveningen: 71, 105
Schoonhoven: 58
Schotland: 43
Sekigahara: 196
Selangor: 94, 236
Semarang, zie Samarang
Seram, zie Ceram
Shimabara: 197
Siauw (thans Siau): 73
Siak: 187
Siam (thans Thailand): 8, 16, 25, 26, 29, 128, 130, 143, 148, 160, 182, 183, 185, 186, 188, 190, 191, 193-196, 199, 200, 208, 209, 262
Sidogoro: 169
Simons Baai: 103
Slaak: 105
Soela Besi (thans Sula Besi): 88
Soenda, straat: 34
Soerabaja (thans Surabaya): 90, 131, 133
Soerakarta (thans Surakarta): 83, 331
Sokhodhaya (thans Sukhotai): 195
Spanje: 7, 16, 17, 21, 28, 29, 31, 39, 41, 96, 176, 217, 237, 246, 295
Sri Lanka, zie Ceylon
St. Hellier: 95
Sukhotai, zie Sokhodhaya

Sulawesi, zie Celebes
Surabaya, zie Soerabaja
Surakarta, zie Soerakarta
Suratte: 44, 78, 205
Suriname rivier: 259
Taiwan, zie Formosa
Tangerang: 55, 75, 89
Tanjungpinang, zie Riouw
Tegal: 142
Telok Katapang: 94
Terbaya: 141
Ternate: 40, 87, 108, 145, 153-155, 186
Thailand, zie Siam
Tidore: 63, 155, 209
Timor: 17, 44, 80, 165, 169, 184, 186, 187, 190, 208
Tompelepette: 149
Tonkin: 151, 182, 186, 188-191, 195, 207, 208, 212, 262
Trevancore (thans Travancore): 205, 206, 209, 210
Trincomalee: 136, 156, 240
Tutucorijn: 118
Ujung Pandang (1871-1999), zie Makassar
Utrecht (plaats): 62, 64, 108, 109, 160
Utrecht (gewest) : 57
Venetië: 16
Vlaanderen: 33, 37, 127, 238
Vlissingen: 67, 244
Waroe: 86
Yedo: 197, 198
Yogyakarta, zie Jogjakarta
Zutphen: 85
Zweden: 21, 22, 49, 59, 61, 132, 178, 179, 227, 240

Curriculum vitae

John R. Verbeek (Den Haag, 1955) studeerde geschiedenis aan de Universiteit Leiden, waar hij in 1981 zijn doctoraal diploma haalde. Hij specialiseerde zich in de geschiedenis van de vestingbouw, militaire techniek, zeegechiedenis en koloniale expansie. Over deze onderwerpen schreef hij tal van boeken en artikelen, waaronder *Kustversterkingen 1900-1940* (Haarlem 1989). Hij is tevens actief in het museum- en monumentenwezen en geeft historische adviezen ten behoeve van films en documentaires.

Interessegebied

Krijgsgeschiedenis, overzeese geschiedenis, zeevaart, vestingbouw, artillerie en wapentechnologie van de zestiende tot de twintigste eeuw, met nadruk op verloren geraakte technische aspecten en de impact daarvan op het krijgswezen, gebeurtenissen en gebruikers. Onderzoek met name gericht op primaire bronnen, objecten, iconografie, veldonderzoek, oral history en samenhangende vakwoordenschat.